

Deák János

HÁBORÚ ÉS HADSEREG A 21. SZÁZADBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MAGYAR HONVÉDSÉG JÖVŐKÉPÉRE

Rezümé:

A jelenleg érvényes nézetek a fegyveres összeütközések, háborúk fajtáiról, formáiról és megvívásuk módjairól lényegesen különböznek a hadviseléssel kapcsolatban korábban elfogadottnak tekintett elvektől. Az utóbbi időszakban bekövetkezett technológiai áttörések megváltoztatják a hagyományos haditechnikai rendszereket és várhatóan a harcoló szervezeteket és azok műveleti eljárás módjait is.

Kulcsszavak:

háború, fegyveres konfliktus, hadviselés, eljárás mód, harcoló szervezet

Deák, János

WAR AND ARMY IN THE 21ST CENTURY, WITH A SPECIAL VIEW ON THE VISION OF HUNGARIAN DEFENCE FORCES

Abstract:

Nowadays the point of view according to types, forms and methods of war are very different from the previously accepted ideas about the warfare. The technological development of the past period is changing the military technical systems and probably the fighting structures and their operational methods as well.

Keywords:

war, armed conflict, warfare, operational method, fighting structure

A fegyveres összeütközések, háborúk fajtáiról, formáiról és megvívásuk módjairól napjainkra kialakult nézetek lényegesen különböznek a hadviseléssel kapcsolatban korábban elfogadott nézetektől.

Az utóbbi időszakban bekövetkezett technológiai áttörések megváltoztatják a hagyományos haditechnikai rendszereket és várhatóan a harcoló szervezeteket és azok műveleti eljárás módjait is.

A kialakult – a haderők alkalmazásának ellentmondásait is felszínre hozó – helyzetben a társadalom- illetve hadtudósok sora kutatja a háború természetét, a jövő háborúinak jellegét. Napjainkra nemzeti katonapolitikánkban és katonáink szakmai felkészültségében van annyi tapasztalat és tudás, hogy azokra támaszkodva, azokat felhasználva – honvédelmünk és katonai képességeink fejlesztése érdekében – meg tudjuk fogalmazni álláspontunkat a katonai erő alkalmazásában bekövetkező változásokat illetően.

Tanulmányom elkészítésekor azt a célt tűztem ki, hogy egyrészt hozzájárulok a közös gondolkodáshoz, a korszerű hadviselés természetének megismeréséhez, a magyar hadtudományi élet élénkítéséhez, másrészt szeretnék gondolataimmal segíteni a nemzeti haderőnk jövőbeni fejlesztésével, átalakításával kapcsolatos politikai és katonai döntéseket. Ennek érdekében érinteni szándékozom az alábbi kérdéseket:

- milyen katonai kihívások, kockázatok, veszélyek vagy fenyegetések prognosztizálhatóak a belátható időszakra vonatkozóan;

- milyen irányultságú a potenciálisan szemben álló felek katonapolitikája, haderőiket milyen doktrínális elvek mentén, milyen ütemben fejlesztik;
- milyen hatással van a fegyveres összeütközésekre a legkorszerűbb technológia, a legújabb haditechnikai és fegyverrendszerek alkalmazása, azok hogyan alakíthatják át a fegyveres küzdelem módjait;
- a hatásalapú megközelítés – a hálózatközpontúság keretei között – hogyan hat a háborús küzdelemre;
- milyen lehet a jövő háborúinak hadműveleti-harcászati tartalma?

A nemzeti illetve a szövetségi katonai védelem kérdéseit illetően a fő kérdés az, hogy mi lehet az ország katonai védelmének műveleti tartalma, milyen lehet a kelet-közép-európai NATO-tagállamokat fenyegető háborúk, fegyveres konfliktusok jellege? Az egyik legfontosabb kérdés pedig napjainkban az, hogy melyek lehetnek haderőnk fejlesztésének fő irányai, mit kell tennünk annak érdekében, hogy megfeleljünk a 21. század kihívásainak?

A kérdésekre a válaszokat nem mindig tudjuk, én is csupán álláspontomat kísérel meg megfogalmazni, ugyanúgy, mint a tekintetben is, hogy melyek lehetnek a nemzeti haderő jövőbeni legfontosabb képességei, ennek megfelelően a haderőfejlesztés prioritásai.

A kelet-közép-európai NATO-tagállamokat – köztük hazánkat – érhető jövőbeni fegyveres összeütközések jellegének prognosztizálása segíthet abban, hogy optimálisan legyenek kijelölve a haderőfejlesztések fő irányai és prioritásai. Tanulmányomban azt szeretném erősíteni, hogy nem volna helyes sem a konvencionális háborúk ismérveit kivetíteni a jövőre, sem pedig azokat elvetve, csupán a legkorszerűbb technológiák és műveleti elvek, eljárások alkalmazását feltételezni.

A tanulmányban tárgyalt kérdések elemzése nem nélkülözheti a kapcsolódó hadelméleti dilemmák érintését, nevezetesen a háború, a fegyveres összeütközések fogalmi újraértelmezését, vagy éppen a korábbi katonai, hadelméleti beágyazottságunk, katonai kultúránk ma is érzékelhető hatásának problematikáját.

Tanulmányomat elsősorban vitairatnak szánom, azzal a hangsúllyal, hogy nem tükröz semmiféle hivatalos álláspontot. Annak érdekében, hogy a dolgot nyíltan publikálni lehessen, egyes kérdések kibontását szűkíteni voltam kénytelen, különösen ezt kellett tennem a nemzeti haderő – általam elgondolt – jövőképevel kapcsolatos résznél.

A háború fogalmi értelmezésének problematikája

A háború, mint az emberi civilizáció létezésének és történetének kísérő jelensége, a történelem során eddig is állandó fejlődésben volt, de megvívásának módjai és formái napjainkban szinte forradalmi változásokon mennek át. A háborús küzdelem új eszközeinek megjelenésével, minthogy azok alapvetően eltérőek a hagyományos háborúkban tapasztaltaktól, a háború lényegének mutatói is megváltoznak.

A háborút, mint sajátos társadalom-politikai jelenséget csak többoldalú elemzéssel lehetne alaposabban vizsgálni. Azt mindenek politikai célok elérésének eszközét lehetne és kellene kutatni. Ilyen szempontból a háború vizsgálata a politikai vezetéshez, az államhoz, a kormányzathoz kapcsolódik. Más oldalról a háború abból az aspektusból vizsgálendő, hogy az két- vagy több fél összeütközésének, illetve együttműködésének folyamata. E tekintetben a háború elemzése az alkalmazott

erőkre, a küzdelem módjaira és eszközeire irányul. Harmadsorban pedig a háborút vizsgálni kellene, mint a társadalmak sajátos, meghatározott állapotát, annak minden összetevőjével együtt.

A háború értelmezésének teljes spektrumú megközelítése több tudományterület átfogó kutatását igényelné, minthogy egyrészt fel kellene tárni a mai háborúk szociálpolitikai ismérveit, helyét a társadalmi jelenségek között, másrészt tanulmányozni kell a korszerű műveletekben a küzdelem megváltozott jellegét és jellemzőit, harmadrészt tudatosítani kellene a hadviselés egyéb, nem fegyveres formáit, mint például a küzdelem gazdasági, információs és más módjait a háború folyamatában. Ez azt is jelenti, hogy a megismerési folyamat nem korlátozható a hadtudomány területére, abban részt kellene venniük más tudományterületek kutatóinak is.

A háborút a történelem során mindenekelőtt fegyveres küzdelemként határozták meg, vagyis az emberek, államok és azok hadseregeinek összeütközését értették e fogalom alatt, melyet az ellenség elpusztítása, az adott országok fizikai romba döntése, területének, javainak, tartalékainak, emberi erőforrásainak birtokbavétele és kihasználása követett. Mindez pedig általában azzal járt, hogy a győztes fél fizikailag, fegyverrel kényszerítette rá akaratát a legyőzöttre.

A hagyományos háborúk racionális meghatározottsággal bírtak, meghatározott szabályok szerint folytak, amelyeket általában elfogadtak a szemben álló felek. Olyan, elfogadott szabályoknak is tekinthető elvek szerint, mint például a hadicselekmények kezdetének megállapíthatósága, a fegyveres küzdelem nemzetközileg elfogadott jogi keretei, a polgári lakossággal való viszony és annak jogi formái, a fegyveres küzdelem befejezésének, a haderő megadásának, fegyverletételének formai feltételei és körülményei, valamint a háború befejezését követő időszak általános elveinek meghatározhatósága, a jóvátételi gazdasági elszámolások rendje.

A múlt század végéig – de elemeiben az új évszázad első éveiben, és még ma is – a magyar hadelméletben a háború általánosan elfogadott értelmezéseként a klasszikus, clausewitzi elveket és fogalmakat fogadtuk el, melyek szerint a háború a politika folytatása más, erőszakos eszközökkel, illetve *„a háború erőszak alkalmazása abból a célból, hogy az ellenséget saját akaratunk végrehajtására kényszerítsük.”*¹

A clausewitzi elveket napjainkra vonatkoztató, értelmező szakértők, kutatók szerint a háború ma is fegyveres küzdelem államok, szövetségek, illetve adott államon belüli ellenérdekű csoportok között abból a célból, hogy a küzdő felek akaratukat, hatalmukat egymásra kényszerítsék. Értelmezésük szerint a háború fegyveres harcot jelent; meghatározott módon és ideig folyhat; azt a küzdő felek a rendelkezésükre álló összes erővel, eszközzel, mindenekelőtt a fegyveres erők bevetésével hajtják végre; a háború során a haderők meghatározott struktúrákban és szervezetekben, azon belül felelős parancsnokoknak és katonai fegyelemnek alárendelt, fegyvereket és megkülönböztető jelzéseket viselő harcosokkal vívják meg küzdelmüket.

Az 1990-es évek nagyléptékű politikai, gazdasági változásai, a globalizáció és az információs forradalom hatásai megváltoztatták a nemzetközi biztonsági rendszer katonai oldalának – addig meghatározónak elfogadott – egyes elemeit, illetve a hadelmélet több, általánosan elfogadott elvét. Az információs technológia alkalmazásának következtében az utóbbi két évtizedben a katonai műveletek során a

¹ Clausewitz: A háborúról. I. kötet. Budapest, 1961. Zrínyi Katonai Kiadó, 37. oldal

tér és az idő összesűrűsödése, a katonai földrajz szerepének relatív csökkenése volt megfigyelhető. Ma már nyilvánvaló a korábbi hadviselési formák új, nem lineáris formákkal történő kiegészítése, illetve felváltása. Egyre elfogadhatóbbnak látszik, hogy a katonai műveletek sikere már nemcsak a területek elfoglalásával, vagy megtartásával jellemezhető.

Az államközponitú védelmi rendszerek kizárólagosságait erősítő, Clausewitztól is származtatott elvet a 2001. szeptember 11-i terrortámadás alapjaiban változtatta meg az államszint alatti, illetve államok fölött átnyúló biztonság-felfogás vonatkozásában. Láthatóan az új fenyegetések már nem csak államoktól, államcsoportoktól, szövetségektől érkehetnek, hanem olyan, nem állami szereplőktől, mint a szélsőséges csoportok, félkatonai szervezetek, terroristák, nemzetközi bűnözők. Napjaink biztonsági kihívásait – amikor a politikai-hatalmi, gazdasági, társadalmi, kulturális és katonai tényezők együttesen hatnak, a fenyegetések összetetté válnak – már nem lehet a korábbi, az államok, államcsoportok közötti háborúk hadviselési elvei szerint kezelni. Nem lehet a katonai kihívásokra sem a hadviselés hagyományos módján válaszolni.

A jövőben, a háborús konfliktusok során meghatározó lehet a gazdasági, diplomáciai, információs, illetve kibernetikai küzdelem. Arra a kérdésre, hogy létezik-e háború fegyveres küzdelem nélkül, a választ nem lehet az *igenre* illetve a *nemre* egyszerűsíteni. Minden kétséget kizáróan igaz, hogy az emberiség történelme során mindig is használta a politikai-diplomáciai, gazdasági, lélektani küzdelem különböző formáit. A történelmi tapasztalat valóban az, hogy katonai erő alkalmazása nélkül eddig háború nem zajlott le. A háború fő jellemzője a fegyveres erők alkalmazása, a fegyveres „erőszakos” műveletek sora volt. A háború abban is különbözött a békeállapottól, hogy a háborúban a részvevő állam háborús állapotot (jogrendet) vezetett be, melynek során szigorúan központosították a hatalmi struktúrákat, állami irányítást alkalmaztak, mobilizálták a hadászati (gazdasági, személyi és más) tartalékokat, bevezették az államhatalmi, gazdasági és más szervek működésének háborús rendjét.

A hadtudomány *keleti* művelői ma is úgy látják, hogy a háború lényegét tekintve alapvetően különbözik a „háborús szint alatti” műveletektől, illetve a fizikai pusztítást nem eredményező összeütközések, konfliktusok minden formájától.² A háború – szerintük – nem csupán a fegyveres küzdelem méreteit tekintve különbözik más konfliktusoktól, hanem politikai tartalmát és célját illetően is. Szerintük a háborús szint alatti műveletekben – minthogy nem vezetnek be háborús rendszabályokat – korlátozott a fegyveres erő bevetetősége, az állami tartalékok igénybevételének lehetősége, az állam ezekben a helyzetekben nem áll háborúban.

Fentieknek ellentmond a 2008-ban bekövetkezett grúz–oroszi konfliktus, ami aztán háborúvá eszkalálódott. Ma már egyértelmű, hogy az akkor lezajlott hadicselekmények háborús szintűek voltak, az Oroszországi Föderáció háborúban állt Grúziával, habár Oroszországban formálisan nem vezettek be háborús állapotot.

A *nyugati* hadelméleti felfogást jól szemléletes az, ami az Egyesült Államok ellen 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrortámadást követte. A támadás után azonnal bejelentették, hogy az Egyesült Államok háborúban áll, azt követően az Észak-atlanti Szövetség az alapszerződés 5. cikkelye értelmében védelmi intézkedéseket hozott, az AWACS rendszer működésének felelősségi területét kiterjesztette az észak-amerikai térségre. Ezt követően az Egyesült Államok fegyveres erői – együtt a szövetségesekkel, illetve a koalíciós erőkkel – két hadászati

² M. A. Garejev: Polkovodci i ih naszledie. Moszkva, 2004. Inszen

műveletet hajtottak végre Afganisztánban és Irakban. Ugyanakkor az Egyesült Államokban hadiállapotot nem vezettek be, a nemzetgazdaságot nem állították át háborús működésre, életbe léptették viszont a háborús jogrend egyes elemeit.

A kérdésre, miszerint az Egyesült Államok háborúban állt-e, ma már igennel válaszolhatunk. A szeptember 11-ei támadás háborús cselekményként történt minősítése volt az alapja a politikai döntéseknek, ez volt az alapja a háborúk indításának Afganisztán majd Irak ellen, illetve ez határozta meg a politikai támogatottságot, a nemzetközi kiállást – legalább is az első időszakban. Az pedig katonai, műveleti szempontból kétségtelen, hogy az Irakban, illetve Afganisztánban bevetett erők számára a feladat háborús művelet volt.

Az első és a második öbölháború, és különösen az afganisztáni műveletek tapasztalatai azt erősítik, hogy az utóbbi évtizedek válságreagáló műveleteit korunk *új típusú háborús műveleteiként* kell értelmeznünk. Ennek megfelelően kell az alkalmazásra kijelölt haderőket felkészíteni és támogatni, ilyen értelemben lenne szükséges viszonyulnunk ezen konfliktusok minden más összefüggéséhez. Hadelméleti megközelítésben pedig ideje megállapítanunk, hogy az utóbbi időszak katonai műveletei a Közel- és Közép-Keleten háborúk voltak, és Afganisztánban jelenleg is háború folyik.

A háborúk jellegének, tartalmi összetevőinek változásairól az utóbbi években több hadelméleti publikáció jelent meg, amelyek különböző – több szempontból eltérő – álláspontokat mutatnak be.³

Martin van Creveld, ismert kutató véleménye szerint napjainkra megváltozott a háborúkban résztvevők státusza, de megváltoztak a fegyveres összeütközések során elérendő célok is. Revízió alá veszi Clausewitz azon tézisének, mely szerint a háború résztvevői alapvetően az államok, a kormányok, a szembenálló országok népei. Szerinte a clausewitzi gondolat ma már nem értelmezhető, a globalizáció mai viszonyai között a háború résztvevőit több esetben nem lehet csupán kormányzati szereplőként azonosítani. A fegyveres küzdelemben résztvevők változása pedig maga után vonja a küzdelem formáinak és módjainak változását. Látva és megtapasztalva a jelenleg is folyó háborús összeütközéseket Martin van Creveld gondolatainak jó részét érdemes elfogadunk, hiszen napjaink valóságát tükrözik vissza.

A háború transzformációjában a magas szintű technológiáknak meghatározó szerepe van, minthogy forradalmasítják az erőszak eszközeit, megváltoztatják a hadviselés módját. A 20. század 60-as, 70-es éveitől a tudományos-technikai forradalom magával hozta a csapatok, valamint a fegyverrendszerek irányításának, vezetésének automatizálását. Egyes haderőnemek (például a légvédelem, a hadászati rendeltetésű erők, a haditengerészet) ebben a folyamatban élen jártak.⁴ Abban, hogy az elmúlt évtizedekben a háborúkban a harctevékenységek és hadműveletek végrehajtásának új fajtái, formái és módjai jelentek meg az infokommunikációs technológiának meghatározó szerepe volt. A korszerű háború – *információs háború*. A világ vezető katonai hatalmainak hadseregeiben már évtizedek óta folyik a felkészülés az információs hadviselésre. Eszközrendszereket

³ W. K. Clark: *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of the Conflict*. New York, 2001. Public Affairs; Martin van Creveld: *The Transformation of War*. New York, 1991. The Free Press; Várhegyi István–Makkai Imre: *Az információs hadviselés alapjai*. Egyetemi jegyzet. Budapest, 2000. ZMNE; Haig Zsolt–Várhegyi István: *Hadviselés az információs hadszíntéren*. Budapest, 2005. Zrínyi Kiadó.

⁴ A haditengerészeti erők tüzvezető rendszereinek automatizálása már a 2. világháború időszakában megkezdődött (Iowa osztályú csatahajók.) <http://www.masodik.vh.hu/haditechnika/>

fejlesztettek kis a szemben álló fél információs terének, eszközeinek lefogására, bénítására.

Információs küzdelem mindig volt a háborúk során, olyan tevékenységek formájában, mint a felderítés illetve elhárítás, a dezinformációk terjesztése, azok terjesztésének megakadályozása, így a hadiállapotok időszakában a cenzúra is. Az információs hadviselés során – a stratégia támogatása érdekében – információs főlényt hozunk létre és tartunk fenn az ellenség információs rendszerei felett, ugyanakkor saját információs rendszereinket és eszközeinket megvédjük az ellenség támadásaitól és biztosítjuk folyamatos működésüket.

Az információs műveletek következtében működésképtelenné válhatnak, illetve béníthatók a katonai rendszereken kívül az ellenség telekommunikációs, gazdasági, szociális ellátási, banki és más, végső soron a lakosság életfeltételeit biztosító rendszerei, az állam és a társadalom működésének alapjai is. Mindezek következtében a szemben álló fél háborús célkitűzéseitől elállhat, akarata megtörhet, a támadó fél pedig elérheti politikai célját.⁵

Az információs küzdelem napjainkban eléggé szűken értelmezett, ezért érdemes itt is rögzíteni tartalmi összetevőit, melyek a következők lehetnek:

- az ellenség állami és katonai vezetési infrastruktúrájának lefogása, a vezetési pontok pusztítása, az információs és telekommunikációs rendszerek elektromágneses zavarása, lefogása (rádió-elektronikai harc);
- felderítési adatok szerzése az ellenség híradó csatornákon továbbított információinak felderítésével, rögzítésével, rejtjelezett információk megfejtésével, valamint speciális elektronikai (sugár-) eszközök alkalmazásával, a zárt helyiségek, zárt haditechnikai eszközök „átvilágításával”, adatok megszerzésével (rádiótechnikai felderítés);
- az ellenség információs tartalékaihoz történő hozzájutás, az ellenség információs és telekommunikációs rendszerei védelmének áttörésével, majd az ellenségtől származó információk meghamisításával;
- az ellenség informatikai rendszereibe történő behatolás, az informatikai eszközökben tárolt információk megszerzése, meghamisítása (hacker háború);
- dezinformációk sugározása elsősorban az ellenség információs rendszerein keresztül, illetve globális rendszereken át, alapvetően az ellenség haderejének, az ellenséges állam lakosságának megtévesztése, valamint saját érdekből történő befolyásolása céljából (pszichológiai háború);
- nyílt információk megszerzése és elemzése, amelyeket az ellenség nem védett rendszerei sugároznak (sajtó, TV, rádió).

Az információs hadviselés tehát átfogja e műveleti fajta olyan formáit, mint a rádióelektronikai harc, a felderítés több területét, a hackerek elleni védelmet, saját hackerek tevékenységét az ellenség ellen, és általában a cyberhadviselést is. Ilyen értelemben az információs hadviselés tehát összehangolt, komplex műveletek összessége, melyben részt vesznek a haderőnemek fegyvernemei és szakcsapatai a rendelkezésükre álló pusztító, illetve speciális eszközrendszerekkel, magasan képzett harcoló és speciális állománnyal. Nem helyes tehát az információs hadviselést azonosítani a cyberműveletekkel.

⁵ Kovács László–Krasznai Csaba: Digitális Mohács. Nemzet és Biztonság, 2010/ III. (1) 44–56. o.

Az „információs háború” megkezdődhet, illetve végbemehet békeállapot időszakában is. Feltételezhető, hogy az információs műveletek már a háború indítását megelőzően megkezdődhetnek, várhatóan a hadászati, illetve hadműveleti szétbontakozások időszakában, a felderítő, illetve különleges műveletekkel együtt, abból a célból, hogy a felek információs fölényt, kedvező esetben információs uralmat szerezzenek az ellenség fölött. Az információs fölényt a harci készenlét új szintjeként értelmezni nem idegen gondolat a mai katonai elméletben.

A háborús hadicselekmények nélkül indított és lefolytatott „információs háborút”, a „tiszán” végrehajtott, fegyveres, fizikai hatások nélküli információs támadást (például a cybertámadást, vagy megelőző cybercsapást) hadelméleti értelmezésben akkor érdemes háborúnak tekinteni, ha a küzdő felek a kitűzött politikai céljait azzal elérhetik, illetve elérik, akarataikat a küzdelem e fajtájának alkalmazásával az ellenségre kényszerítik. (Nem nehéz látni itt is a napjainkra is kivetíthető clausewitzi gondolatot.)

Azt a megállapítást rögzíthetjük tehát, hogy a háború végbemehet a konvencionális formák mellőzésével, a fizikai pusztítást okozó fegyver- és eszközrendszerek bevetése, vagyis a hagyományos értelemben vett fegyveres erők alkalmazása nélkül is. Ezzel együtt azt is érdemes hangsúlyozni, hogy az „információs háborút” abszolutizálni nem helyes. Az információs műveletek részét képezik a háborúnak, a fegyveres összeütközéseknek.

A jövő hadviselését a *hatásalapú megközelítés* és a *hálózatközpontú hadviselés* elvei dominálják. Minderről publikációk sora jelent meg az utóbbi években.⁶ Érdemes áttekinteni, hogy az új koncepciók változást hoznak-e a fegyveres összeütközések jellegében, változnak-e a háborús küzdelem fajtái, formái vagy módjai, avagy nem?

A *hatásalapú megközelítés* ténylegesen átfogja a katonai és nem katonai erők és eszközök integrált alkalmazását a kitűzött célok megvalósítása érdekében. Ez a megközelítés filozófiai változást jelenthet a háború értelmezésében, amennyiben nem bizonyos célpontok megsemmisítésére, hanem a célul kitűzött hatások elérésére koncentrálnak. A hatásalapú megközelítés átfogó gondolkodást igényel, megkövetelve a végcél pontos ismeretét és mindenkor szem előtt tartását a háborúban (műveletben) résztvevő valamennyi szereplőtől. A történelem során lezajlott háborúkban gyakorlatilag szinte kivétel nélkül szerepet játszottak mind a politikai-diplomáciai, mind a gazdasági, mind pedig a társadalmi-szociális hatások. Ma ezek a hatások még komplexebb módon, de más formákban, más módon érvényesülnek. A hatásalapú megközelítés teljes spektrumára leginkább a katonai nagyhatalmak, szövetségek képesek. Kisebb katonai képességekkel rendelkező államok – értelemszerűen – súlyuknak megfelelő eszközrendszerekkel és hatékonysággal vesznek részt a hatásalapú műveletekben.

Napjaink és a jövő katonai műveleteiben törekedni kell a hatásalapú megközelítésre, ami akkor lehet hatékony, ha a résztvevő nemzeti kontingensek, illetve a küldő hatalmak minden tekintetben összehangolják a politikai-diplomáciai, gazdasági, a humanitárius és természetesen a katonai tevékenységüket. A műveletek hatékonyságát biztosító talán legfontosabb követelmény az, hogy a katonai műveletek, illetve a politikai-diplomáciai és humanitárius lépések között ne legyen ellentmondás.

⁶ Sztternák György: Gondolatok a hatásalapú- és hálózatközpontú műveletekről. *Hadtudományi Szemle*, 2008/9. évfolyam, 3. szám; Jobbágy Zoltán: From Effects-based Operations to Effects-based Force, On Causality, Complex Adaptive System, and the Biology of War. (PhD-tézis) Leideni Egyetem.

Mindazonáltal megállapítható, hogy az utóbbi két évtized válságreagáló műveleteiben, háborúiban a fenti követelmény (ti. a politikai, illetve a katonai lépések összhangja) nem minden esetben teljesült, ami aztán a politikai cél elérését nehezítette, különösen a befejező, stabilizációs időszakban. Ennek okait leginkább abban lehet keresni, hogy az ellenállókkal szembeni katonai műveletek – természetüknél fogva – ellentétes hatásúak, mint a szándékaink szerint demokratikus átalakulást támogató humanitárius műveletek. Amennyiben a válságreagáló háborúk belső ellentmondásait a jövőben fel tudjuk oldani, úgy megtaláljuk a hasonló jellegű műveletekben a haderő alkalmazásának új formáit és módjait is. Ami pedig a nagyméretű, illetve regionális háborúk keretében értelmezett hatásalapú műveleteket illeti, az napjaink kutatásainak fontos témáját jelentheti, minthogy hasonló, modern háborúkra, amelyek összemérhető katonai képességű felek között zajlottak volna az utóbbi évtizedben, példa nem volt, tapasztalatunk nincs. Az feltételezhető ugyanakkor, hogy a szimmetrikus erők közötti háborúban a hatásalapú megközelítésnek teljes tere lesz, ugyanakkor nem látható, hogy önmagában ez a körülmény a fegyveres küzdelem új formáit jelentené.

A *hálózatközpontú hadviselés* legfontosabb jellemzője az információk megszerzésének és felhasználásának a korábbiaktól eltérő, hatékonyabb, gyorsabb módja, amelynek köszönhetően hatékonyabbá válnak a haderők felderítési, vezetési és fegyverirányítási rendszerei, minthogy lehetővé válik a szükséges információk reális időben való rendelkezésre állása a vezetés minden szintjén, a harcászati szinttől a hadászati szintig. Ennek köszönhetően a döntések a lehető leggyorsabban és az optimális szinten születnek, a művelet hatékonyabb lesz.

A hálózat, a hálózatközpontú hadviselés fontosságát nem lehet túlértékelni. Katonai téren ez a legfontosabb hozadéka, lehetősége az információs forradalomnak, ami ténylegesen megváltoztathatja a hadviselési formákat és módokat.

Modern világunkban a hálózat átfogja életünk és tevékenységünk minden területét, a politikát, a gazdaságot, a társadalmak és egyének minden megnyilvánulását ugyanúgy, mint a biztonság különböző szegmenseit. Ez tényszerű valóság, teljesen felesleges volna elhallgatni. Ezért is nyilvánvaló, hogy a háborús küzdelem a jövőben hálózati keretek között folya, és áthatná a küzdelem minden szféráját.

A háború napjaiban tehát a küzdelem komplex módján értelmezhető, a politikai, gazdasági, katonai összeütközések és együttműködések egységében, hálózatok által biztosított és átfogott keretek között. A közelmúlt háborúinak, katonai konfliktusainak változó, illetve eltérő jellegét látva egyre erősebb az igény a tekintetben, hogy a háborúk széles spektrumát csoportosítsák a legmeghatározóbb jellemzők mentén. Amennyiben elfogadjuk Robert Cooper angol kutató csoportosítását a 21. század háromféle, a *modern*, a *posztmodern* és a *premodern háborúinak* kombinációjáról,⁷ úgy lehetőséget és módszert találhatunk a térségünket és hazánkat is érhető illetve érintő háborús összeütközések értelmezésére, beazonosítására.

A *modern háború* a Cooper-féle értelmezés szerint az államok közötti hagyományos hadviselést jelenti, amely klasszikus módon zajlik és amelyet a hadviselő országok fegyveres erőinek szárazföldi, légi és tengeri összecsapása jellemez. Korszerű értelemben a modern háborút magas technológiai szintű haderők

⁷ Michael Evans: Clausewitz's chameleon: Military Theory and the Future of War. Quadrant. No.11, Nov 2002, pp 8-15, ISSN: 0033-5002

Robert Cooper: Postmodern War and the Word Order. Denism 2000 London ISBN 1841800104

vívják. Modern háborúként értelmezhető az Észak-atlanti Szerződés (NATO) Stratégiai Koncepciójában nevesített „a NATO területe elleni hagyományos támadás”,⁸ illetve Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájában rögzített „a Magyarország, illetve szövetségesei ellen irányuló, hagyományos fegyverekkel végrehajtott támadás”⁹ esetén bekövetkező háborús műveletek összessége is. Ugyanakkor itt külön értelmezést igényelne a „hagyományos” háború fogalma, amely a jövőt illetően alapvetően más tartalmú lehet, mint a 20. század nagy háborúi, vagy a koreai, vietnami háborúk, de jelentősen eltérhet a későbbi öbölháborúk tartalmi jellemzőitől is.

Meggondolandó, hogy a Cooper-féle tipológia szerinti modern háborúk értelmezését szabad-e vagy érdemes-e valamiféle korlátok közé szorítani? Korszerű viszonyok között a modern háborúk körébe tartozhatnak a hagyományos haditechnikai eszközrendszerekkel, fegyverzettel vívott haditevékenységeken túl a kibertérben végrehajtott műveletek is, melyek következtében háborús pusztítással összemérhető következményekkel számolhatnak a szembenálló felek.

A jövő modern háborúiban a küzdő felek akár nemzeti biztonságukat, fennmaradásukat is kockáztathatják, a háború önmagát is generáló eskalációja pedig soha nem látott világégéshez is vezethet.

A *posztmodern* háborúk nem kockáztatják az állami létet, a háború korlátozott politikai céljait meghatározott érdekek mentén érik el. A posztmodern háborút magas technológiai szintű fegyveres erővel vívják olyan erővel – országokkal, erőcsoportokkal – szemben, amelyek nem képesek összemérhető válaszműveletekre, nincsenek olyan katonai képességeik, hogy válaszcsapást tudjanak mérni az őket megtámadó félre. Az ilyen típusú aszimmetrikus háborús műveletek egyes szakaszai a háborút indító, támadó fél számára kontaktus nélküliek is lehetnek. Az utóbbi két évtizedben a posztmodern háborúk során, különösen az első, „lefejező” időszakban a megtámadott, katonailag gyengébb fél katonai-gazdasági potenciáljának egyoldalú megsemmisítése folyt, megtervezett veszteségokozással, a fegyveres küzdelem minden szintjét átfogó politikai ellenőrzéssel.

Tekintettel hazánk szövetségi tagságára, illetve geostratégiai helyzetére igen csekély annak valószínűsége, hogy Magyarország területét posztmodern típusú támadás érhetné a belátható jövőben.

A *premodern* háborút a posztmodern háborút indító fél elleni aszimmetrikus hadviselésként értelmezhetjük. E hadviselési forma – melyet nap mint nap megfigyelhetünk a világ különböző pontjain – technológiáját, formáit és módjait tekintve idegen a korszerű fegyveres erőktől. Bár a premodern háborút folytató erők is rendelkezhetnek modern technológiával, a haditevékenységük antimodern szemléletet, hagyományos mentalitást hordoz, egyesíti a hagyományos katonai tevékenységet az aszimmetrikus harcéljárásai módokkal. A premodern háborúk körébe tartoznak a közelmúlt nem állami, államokon átívelő konfliktusai, az etnikai tisztogatásoktól kezdve a vallási háborúkon át a törzsi háborúkig. Számunkra fontos volna, hogy a válságreakáló műveletként is értelmezett háborúban a felkelők elleni műveletekben való részvételre haderőnket hatékonyan felkészítsük, e műveletek sajátosságait is figyelembe véve nemzeti hadelméletünkben is megjelenjenek az új, adekvát műveleti elvek, minthogy ezek a háborúk, konfliktusok új műveleti formákat és módokat követelnek meg a bevetett katonai erőktől.

⁸ Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének Stratégiai Koncepciója Tagállamainak Védelméről és Biztonságáról. Lisszabon, 2010. nov. 19. 17. pont

⁹ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. 21. pont

Az aszimmetrikus műveletek terén hadelméleti háttérrel illetve alapokkal alig rendelkezünk, de kimunkálásuk rendkívül fontos és időszerű, azzal együtt, hogy a felkelők elleni műveleti formák és módok napjainkban a gyakorlatban formálódnak, alakulnak ki. Ugyanakkor belátható, hogy a válságreagáló műveletek nem lehetnek a modern, összemérhető erők közötti jövőbeni háborúk prototípusai akkor sem, ha a jelenleg folyó műveletek tapasztalatainak feldolgozása rendkívüli fontossággal bír.

Nemzeti haderőnk részei – elsősorban koalíciós komponensként – a világ több pontján vehetnek rész posztmodern katonai műveletekben, azok során premodern aszimmetrikus hadviselést folytató felkelők elleni műveletekben is.

A háborúk, fegyveres összeütközések fenti tipológia szerinti csoportosítása nem jelenti a különböző politikai célból, különböző körülmények és hatások között zajló háborúk merev besorolását valamely kategóriába. Az egyes háborúk jellemzői általában együttesen jelentkeznek, adott esetben a vizsgált fegyveres összeütközés hordozhatja mind a modern, mind a posztmodern, mind a premodern háborúk vonásait. Azt is érdemes látni, hogy a hasonló csoportosítások nincsenek ellentmondásban egymással, így a Cooper-féle tipológia sem ellentétes más felosztással, melyeket a szakirodalom bemutat.¹⁰

*

Fentiek összegzéseként és *részkövetkeztetesként* megállapíthatjuk, hogy a háborús küzdelem fajtái, formái és módjai megváltoznak. Az új típusú háborúk új műveleti módokat követelnek meg, melyek elméleti alapjai a gyakorlati tapasztalatok figyelembevételével napjainkban formálódnak. A háborús küzdelem a fegyveres erők konvencionális módon történő bevetésén túl, a „hagyományos” műveletek mellett, végső soron azok helyett, a küzdelem más eszközeivel és módszereivel is folyhat.

A jövő modern háborúit hatásalapú, hálózatközpontú és információs műveletek határozzák meg, melyeket a politikai célok eléréséért vívnak, államok, szövetségek és erőközpontok között, reguláris, kormányzati és nem kormányzati erők alkalmazásával, a küzdelem minden eszközrendszerének felhasználásával, az állami és nem állami erőforrások teljes bevetésével.

Magyarország katonai biztonsága a 21. század elején

A 21. század elején Magyarország biztonság- és védelempolitikáját azok a történelmi jelentőségű változások határozzák meg, amelyek a világban, az európai kontinensen, régióinkban és hazánkban a 20. század végén, a 21. század elején bekövetkeztek, illetve amelyekkel a közeli években számolni lehet. A pozitív folyamatok alapját és kiindulópontját a '80-as években kezdődött enyhülés, a kelet-európai országokban végbement rendszerváltások sora, a Szovjetunió felbomlása és a Varsói Szerződés megszűnése, végeredményben a hidegháborús szembenállás befejezése jelentette.

A hidegháborút követő időszakban változások következtek be a biztonságról alkotott nézetekben. Elfogadtuk, hogy a nemzetközi biztonság oszthatatlan, az egyes államok biztonsága csupán katonai erővel nem garantálható, a biztonság komplex módon értelmezhető. Sajnálatos azonban, hogy ezt a gondolatot túldimenzionáltuk, ami oda vezetett, hogy a '90-es években a politika – közvetlen, vagy közvetett

¹⁰ Deák János: Napjaink és a jövő háborúja. Hadtudomány, 2005/1. sz.

módon – megkérdőjelezte a katonai tényező fontosságát, ami a katonai képességek beszűküléséhez vezetett.

Az elmúlt két évtized konfliktusainak, háborúinak tapasztalata azt mutatja, hogy a biztonság valóban komplex és oszthatatlan, ugyanakkor a katonai tényező szerepe nem csökkent, a katonai erő jelentősége megmaradt. A biztonság komplex tényezői (ti. a politikai, a gazdasági, az emberjogi, a környezeti, a katonai és más fontos összetevők, mint a cyberbiztonság) egymással kölcsönhatásban vannak, ilyen módon együttesen teszik lehetővé a biztonság erősítését, fenntartását. Az utóbbi évtizedekben a katonai összeütközések, válságreagáló műveletek és helyi háborúk időszakában a katonai tényező előtérbe került, a katonai erő meghatározó biztonsági tényező volt, és semmi okunk nincs azt feltételezni, hogy a belátható időben a szerepét valamely más tényező átvenné.

Magyarország katonai biztonságának alakulásában döntő fontosságú volt a NATO-hoz történt csatlakozásunk, aminek eredményeként az ország katonai biztonságának feltételei alapvetően változtak. Magyarország az új évszázadban nem egyedül, hanem egy erős politikai-katonai szövetség keretében szervezi katonai biztonságát.

A világ és az euro-atlanti térség biztonságának viszonylagos stabilitása és a pozitív folyamatok mellett a katonai biztonság terén negatív tendenciák is megfigyelhetők. A globális konfrontáció veszélye ugyan minimális, az európai konvencionális katonai támadás valószínűsége igen csekély, de megmaradt a kihívások és kockázatok egész sora.

Annak érdekében, hogy összegezzük hazánk katonai biztonságára ható tényezőket, érdemes áttekinteni a legfontosabb szövetségi illetve hazai dokumentumok ide vonatkozó megállapításait. A NATO Lisszabonban, 2010-ben elfogadott *Stratégiai Konceptiója* a stratégiai biztonsági környezetről megállapítja, hogy „... *ma az euro-atlanti térség békében él, és egy a NATO területe elleni hagyományos támadás fenyegetése alacsony... azonban a hagyományos fenyegetéseket nem lehet figyelmen kívül hagyni*”.¹¹

A dokumentum nevesíti azokat a katonai kihívásokat és kockázatokat, amelyeket a Szövetségnek figyelembe kell vennie a katonai tervezésnél és a NATO műveleteknél. Ezek a következők:

- jelentős, modern katonai képességek megteremtése és felhalmozása a világ számos régiója, állama részéről, ami olyan következményekkel járhat a nemzetközi stabilitásra és az euro-atlanti biztonságra nézve, amelyeket nehéz kiszámítani;
- a nukleáris fegyverek és más tömegpusztító fegyverek és célba juttató eszközök elterjedése;
- a terrorizmus, amely közvetlen fenyegetést jelent a NATO-tagállamok polgáira, valamint a szélsőséges csoportok terjedő befolyása a stratégiai jelentőséggel bíró területek felé és azokon belül, miközben a modern technológia növeli a terrorista támadások veszélyét és potenciális hatását, különösen abban az esetben, ha a terroristák nukleáris, vegyi, biológiai vagy radiológiai képességekre tennének szert;
- a NATO-n kívüli instabilitás vagy konfliktus, szélsőséges mozgalmak, és az olyan transznacionális illegális tevékenységek, mint a fegyver-, kábítószer- és emberkereskedelem;

¹¹ Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének Stratégiai Konceptiója Tagállamainak Védelméről és Biztonságáról. (Aktív Szerepvállalás, Modern Védelem) Lisszabon, 2010. november 19.
<http://www.kormany.hu./dow/oad/6/52/20000/nat,7-15.pontok>

- a cybertámadások, amelyek egyre gyakoribbá, szervezettebbé válnak és a kormányok, gazdaságok, vállalkozások és potenciálisan a közlekedési, ellátási hálózatok, valamint más infrastruktúrák számára egyre nagyobb károkat okozó fenyegetést jelentenek;
- az alapvető kommunikációs, szállítási és tranzitútvonalak elleni támadások veszélye;
- függőség az energiaigények kielégítése terén más, külföldi energiaellátóktól, energiaellátástól és ellátó hálózatoktól;
- jelentős technológiai trendek (ideértve a lézerfegyverek fejlődését, az elektronikai hadviselést és a világűrhez való hozzáférést gátló technológiákat), amelyek jelentős globális hatást gyakorolhatnak a NATO katonai tervezésére és műveleteire;
- kulcsfontosságú környezeti és erőforrás-korlátok, beleértve az egészségügyi kockázatokat, a klímaváltozást, a vízhiányt és a növekvő energiaszükségletet.

Mindezen kihívások, kockázatok és veszélyek – egyes területeken fenyegetések – a Szövetség Stratégiai Konceptiója szerint jelentős befolyással bírnak a Szövetség tervezésére és műveleteire.

Ezek után érdemes áttekinteni a meghatározó nemzeti biztonsági dokumentumaink ide vonatkozó téziseit. A magyar *Nemzeti Biztonsági Stratégiát*, illetve *Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiáját* 2012-ben fogadták el. A nemzeti dokumentumok értelmezése és feldolgozása jelenleg is folyik, ami azért bír elsődleges fontossággal, mert a nemzeti haderő jövőbeni fejlesztésének fő irányait, a védelem- illetve haderő-tervezési elgondolások alapvetéseit éppen ezek a stratégiák határozzák meg.¹²

Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája értékeli biztonságpolitikai környezetünket, elemzi biztonságpolitikai érdekeinket, a hazánkat érintő biztonsági fenyegetéseket, kihívásokat és azok kezelését, összefoglalja a biztonsági stratégia érvényesítésének útját és módjait, valamint eszközrendszerével szemben támasztott követelményeket.¹³ A Nemzeti Biztonsági Stratégia teljes körű figyelembevételével készült el Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája.¹⁴

A fenti alapidokumentumok – katonai biztonságunkat érintő – legfontosabb tézisei a következőkben foglalhatók össze:

- Magyarország demokratikus átalakulásának és a sikeres euro-atlanti integrációnak köszönhetően hazánk biztonsági helyzete alapvetően szilárd;
- Magyarország egyetlen országot sem tekint ellenségének, vitás kérdéseit az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányának elveivel és a nemzetközi jog normáival összhangban, békés eszközökkel kívánja rendezni;
- a biztonság fogalma egyre átfogóbb értelmezést nyer, ugyanakkor egyre inkább előtérbe kerülnek azok a biztonságpolitikai kihívások, amelyek

¹² Tálás Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont. Nézőpontok – 2013/2

¹³ Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája. 1035/2012. (II.21.) korm. hat., Magyar Közlöny 2012. évi 19. szám; 1378–1387.o.

¹⁴ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. 1656/2012. (XII.20.) korm. hat., Magyar Közlöny, 2012 évi 175. szám, 29705–29713 o.

- kezeléséhez átfogó és összehangolt politikai, gazdasági és – szükség esetén – katonai fellépésre van szükség;
- a globalizáció és az egyenlőtlen fejlődés következtében sebezhetőbbé válhatunk a fenyegetések és veszélyek hatásaival szemben;
 - globalizált világunkban a biztonság nem a határainknál kezdődik, a távoli biztonsági kockázatok, kihívások és veszélyforrások drámai gyorsasággal kerülhetnek határon belültre;
 - a globális pénzügyi-gazdasági válság példátlan kihívás elé állítja az euro-atlanti közösség, benne hazánk biztonsági intézményrendszerét, csökkenti a biztonság erősítésére fordítható forrásokat;
 - Magyarország alapvető biztonsági érdekének tekinti szuverenitásának, területi épségének és alkotmányos rendjének védelmét;
 - Magyarország nagy jelentőséget tulajdonít a multilaterális szervezetek keretein belül megvalósuló biztonságpolitikai együttműködésnek;
 - Magyarország biztonságpolitikájának alapvető keretét a NATO és EU tagság jelenti. Az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkelye, a kollektív védelem elve hazánk biztonságának sarokköve.
 - Magyarország továbbra is aktív szerepet kíván vállalni a NATO és az EU válságkezelő tevékenységében.

A Magyarországot érhető biztonsági kihívások közül a Nemzeti Biztonsági Stratégia kiemelten említi a regionális konfliktusokat, a tömegpusztító fegyverek és azok hordozóeszközei elterjedését, a terrorizmus globális fenyegetését, a pénzügyi biztonság és stabilitás kérdését, a cyberbiztonságot, az energiabiztonságot, a globális éghajlat- és környezetbiztonságot, a természeti és ipari katasztrófák bekövetkezését, a szervezett bűnözést, a kábítószer-kereskedelmet, a migrációt, valamint a szélsőséges csoportok tevékenységét.

A Nemzeti Biztonsági és a Nemzeti Katonai Stratégia egyaránt úgy értékeli, hogy a világban a hagyományos fenyegetések, az államok közötti nagyméretű katonai összecsapások veszélye és súlya csökkent, továbbra sem lehet azonban figyelmen kívül hagyni bizonyos hagyományos kockázatokat és fenyegetéseket, amelyek lehetősége ugyan csökkent, de nem szűnt meg. Így Európában és szomszédságában még a 21. század elején is előfordulhat, hogy a katonai erő kap elsődleges szerepet.

Mindezekkel együtt a Nemzeti Biztonsági Stratégia és a Nemzeti Katonai Stratégia is megállapítja, hogy egy Magyarországot érhető, illetve szövetségesei ellen irányuló, hagyományos fegyverekkel végrehajtott támadás veszélye jelenleg elenyésző mértékű. Elemezve a szövetségi, valamint a nemzeti alapokmányok téziseit, a katonai biztonsággal kapcsolatos kihívások, kockázatok, veszélyek és fenyegetések vonatkozásában nem lehet nem észrevenni lényeges hangsúlybeli különbségeket, amelyek fontosak lehetnek a katonai tervezés során. A Szövetség Stratégiai Koncepciójában megfogalmazott katonai kihívások komoly alapokat jelentenek a katonai műveletek, a katonai tervezés számára. Ilyen tekintetben a nemzeti dokumentumainkban leírt katonai biztonsági kihívások súlya, a Szövetség – azon belül Magyarország – elleni hagyományos támadás elenyésző valószínűséggel történő beállítására a katonai tervezés számára kérdéseket vethet fel.

Álláspontom szerint ugyanis a katonai tervezés során nem a katonai fenyegetések nélküli helyzetet kell figyelembe venni, hanem a potenciális kihívásokat és kockázatokat. A Szövetségen kívüli, adott esetben a Szövetség politikai alapelveivel szembehelyezkedő államok katonai potenciáljának és katonai

doktrínáinak helyes értékelése meghatározó lehet saját katonai biztonságunk szempontjából.

Ezzel együtt hangsúlyoznom kell, hogy az ország katonai védelmének tervezésekor – ugyanúgy, mint a szövetségi műveleti tervezés során – elsődleges a politikai akarat.¹⁵ Témánk szempontjából döntő jelentőségű a fegyveres védelem tervezésekor a politikai vezetés által felvállalt katonai biztonsági kockázat szintje. Katonai biztonságunk elemzésekor érdemes kitérni azokra az új stratégiai, védelempolitikai és haderő-fejlesztési irányokra, amelyek a legutóbbi években kaptak nyilvánosságot a szövetségi, illetve nemzeti dokumentumokban.

A vezető katonai hatalmak – elsősorban az Egyesült Államok, az Oroszországi Föderáció, Nagy-Britannia, Franciaország, Kína – arra törekednek, hogy fejlesszék, korszerűsítsék a hadászati rendeltetésű, illetve a hadszíntéri, hadműveleti-harcászati nukleáris potenciáljukat, amely biztosíthatja számukra a dominanciát, vagy régiójukban a vezető szerepet. Arra törekednek, hogy biztosítsák területük védelmét, aminek érdekében fejlesztik a magas technológiai szintű védelmi erőiket, amelyek egyben támadó képességekkel is bírnak.

Az Egyesült Államok, illetve az Oroszországi Föderáció haderőiben nagy ütemben folynak azok a kísérletek és fejlesztések, amelyek eredményeként az összhaderőnemi erőcsoportosítások alkalmazásának stratégiáját a hálózatközpontú, hatásalapú hadviselés elveinek figyelembevételével kívánják megvalósítani azzal a céllal, hogy a haderők hatékonyan működjenek a világ távoli körzeteiben, együttműködjenek több- nemzeti, koalíciós kötelékekben, felhasználva és alkalmazva a legfejlettebb infokommunikációs technológiákat.

A katonai-politikai szövetségek fő erejét képező katonai nagyhatalmak – az Egyesült Államok illetve az Oroszországi Föderáció – legfontosabb képessége abban látszik, hogy – miközben fejlesztik légi-kozmosz és rakéta-nukleáris támadó erőiket – rendelkeznek válaszcsapásra is képes potenciállal, olyan erővel, amelyekkel képesek az elviselt első csapásokat követően is elfogadhatatlan szintű veszteséget okozni a támadó félnek.

Napjaink hadászati támadó, illetve védelmi fegyverrendszereinek technológiai szintje olyan, hogy – különösen a különböző kontinenseken elhelyezkedő hatalmak közötti esetleges háború esetén – a ballisztikus interkontinentális hadászati rakétaeszközök indítását a szembenálló fél időben képes lenne felfedni, és a rendelkezésre álló idő elégséges ahhoz, hogy saját eszközeit indítsa. Ez már a hidegháború befejezésének időszakában is patthelyzetet jelentett, ma pedig már teljességgel értelmetlen volna a korábbi idők „tömeges első”, illetve az azt követő rakéta-nukleáris csapásaival indított háborúkról értekezni, bár a pusztító eszközök a csökkentések és korlátozások ellenére ma is nagy számban rendelkezésre állnak.

A katonai nagyhatalmak ki akarnak törni a hadászati nukleáris fegyverrendszerek alkalmazhatatlanságának helyzetéből, keresik annak doktrínális, illetve technológiai lehetőségét és eszközeit, hogy egyrészt hatékonyan semlegesítsék a másik fél potenciálját, ugyanakkor elkerüljék a szembenálló fél megelőző csapásának kiváltását. Ebben a stratégiai és technológiai küzdelemben fontos szerepe van a katonai nagyhatalmak földrajzi helyzetének, szárazföldi, légi illetve a világteengereken való megközelíthetőségének. Ilyen tekintetben hadászatiilag egyik legvédhetetlenebb térség éppen Európa nyugati és kelet-közép régiói.

¹⁵ Külön értelmezzük a következő fogalmakat:

- védelemtervezés;
- haderőtervezés; illetve az ezekkel nem azonosítható
- katonai védelem (fegyveres védelem) tervezése.

A légi-kozmosz támadó eszközök elleni védelem ismert formája és módja az, hogy a védelmi rendszert közelebb kell vinni a potenciális támadó felé a szárazföldön, a világtengereken és a világűrben, a légi-kozmosz támadást időben fel kell fedni, a ballisztikus rakétaeszközöket pedig már a röppálya felszálló ágán meg kell semmisíteni, a légierő támadó eszközeit a fedélzeti rakéták indítása előtt ki kell iktatni. A légi-kozmosz védelem hatékony megvalósítása azonban ennél sokkal bonyolultabb, különösen annak látszik, ha figyelembe vesszük azokat a technológiai fejlesztéseket, amelyek eredményei már a közeli jövőben támadó fegyverrendszerek formájában realizálódhatnak.¹⁶ Mindezeket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a kozmosz (műhold-bázisú), illetve légi támadó eszközök alkalmazása és az ellenük való védelem a belátható jövőben a védelempolitika és a katonai biztonság központi kérdése marad. Magyarország katonai biztonságát – geostratégiai és földrajzi helyzetünket figyelembe véve – ez a kihívás mélyen érintheti.

A téma szempontjából fontos hangsúlyoznunk az Észak-atlanti Szerződés Szervezete Stratégiai Koncepciójának ide kapcsolódó legfontosabb téziseit, amelyeket Magyarország katonai biztonságának értelmezésekor mindig figyelembe kell vennünk. A NATO Stratégiai Koncepciója alapvetésként rögzíti, hogy a Szövetség megőrzi szerepét a közös védelem és biztonság fenntartásában, bármely támadás ellen, beleértve az új fenyegetéseket is. A NATO katonai erőt telepít oda, ahová a tagállamok biztonsága érdekében az szükségessé válik. A dokumentum megerősíti, hogy az Atlanti-óceán két partján fekvő tagállamok biztonsága oszthatatlan, amit a szövetség közös erővel véd meg.

A Szövetség folytatja a NATO általános helyzetének felülvizsgálatát, a Szövetség elleni fenyegetések teljes köre kivédésének politikáját, az elrettentés és védelem kettős feladatának megoldását.

A Szövetség fő erejét képező Egyesült Államok elnöke 2012. január 5-én ismertette az amerikai védelmi stratégia irányváltásának néhány fontos elemét.¹⁷ Ennek lényege abban foglalható össze, hogy az Egyesült Államok stratégiai irányváltást határozott el az afganisztáni, iraki háborúk vonatkozásában, a terrorizmus elleni küzdelem által meghatározott poszt-szeptember 11-ei korszaktól egy új korszak felé. Az elmúlt években az Egyesült Államok az amerikai erők teljes dominanciáját célozta meg – alapvetően válságreagáló műveletekkel számoltak, miközben feltételezték az amerikai fölény feltétlen érvényesülését. Az iraki és különösen az afganisztáni háború azonban elhúzódó konfliktussá, ellenállók elleni háborúvá változott, ahol a dominancia érvényesítése kérdésessé vált. A stratégiai irányváltás értelmében a jövőben a válságreagáló műveletekkel szemben előtérbe került az erőkivetítés és a fejlett technológiák katonai alkalmazásának erősítése.

Az Egyesült Államok geostratégiai súlypont eltolódást irányoz elő, az amerikai védelmi stratégia a csendes-óceáni térség és Dél-, Délkelet-Ázsia felé fordul, de a közel-keleti térség stabilitásának megőrzése iránti elkötelezettség fennmarad.

Az elmúlt évtizedben érvényes koncepció – a két nagyméretű háború egyidejű megvívása – helyett az 1-4-2-1 konstrukciót fogadják el, ami az USA területének megvédését, a világ négy régiójában egyidejű műveletek végrehajtását, két katonai műveletben az ellenség legyőzését és egy humanitárius művelet végrehajtását

¹⁶ Technológiai áttörés várható a hiperszonikus támadó eszközök, a műhold bázisra telepíthető támadó eszközök, a nagy pontosságú, illetve leszálló ágon manőverező rakétaeszközök, az igen kis hatóerejű, de mélyen behatoló, valamint a negyedik generációs termonukleáris, és a „tisztá termonukleáris” töltetű eszközök rendszerbeállítására, illetve alkalmazására terén.

¹⁷ Sustaining US/Global Leadership: Priorities for 21ST Century Defense US Department of Defense, 5 január 2012, Defense Strategic Guidance

jelenti. A korábbi „pólus” terminológiával szemben „több hatalmi csomópont” kialakulását fogalmazzák meg.

Az Európával kapcsolatos védelempolitikai elvek várhatóan változnak. A NATO alapokmányának 5. cikkelyében meghatározott kötelezettségeket megerősítik, de hangsúlyozzák az európai szövetségesek nagyobb felelősségvállalásának szükségességét. Az Európában állomásozó amerikai kontingensből mintegy két dandár erőt az évtized közepéig kivonnak, de a nukleáris csapásmérő képességeket figyelembe véve a fennmaradó erőket elegendőnek tartják a kollektív védelmi feladatok végrehajtására.

Az amerikai haderő a Joint Force 2020 dokumentumban körvonalazott összhaderőnemi képességsomag irányába mozdul el, amely a jelenleginél kisebb, agilisebb, rugalmasabb, gyorsabban telepíthető erőket tételez fel, ugyanakkor fenntartják annak képességét, hogy szükség esetén a jövőben újra felfejleszhetőek legyenek a harci szervezetek.

Magyarország számára fontos az amerikai védelmi stratégia változásának megértése több okból, témánk szempontjából azért is, mert a szövetségen belüli európai, nemzeti szerepvállalás erősítésére figyelmeztet bennünket. Magyarország katonai biztonságára jelentős hatással lehet a Szövetségen kívüli katonai erők fejlesztése, egyes hatalmaknál modern katonai képességek felhalmozása, amelyeknek hatását az euro-atlanti térség, benne hazánk biztonságára nehéz kiszámítani.

Az Oroszországi Föderáció katonapolitikáját és fegyveres erőinek a 21. század katonai műveleteire történő felkészítését illetően érdemes tanulmányozni a 2009-ben kiadott, 2020-ig szóló nemzeti biztonsági stratégiát és a 2010-ben elfogadott nemzeti katonai doktrínát.¹⁸ Oroszország politikai célja az, hogy meghatározó hatalomként jelenjen meg továbbra is a nemzetközi szinten. Ennek elengedhetetlen feltétele katonai potenciáljának, haderejének olyan szintre emelése, amely összevethető képességekkel rendelkezik a világ vezető haderőivel, amely kellő háttérrel biztosít a Föderáció politikai céljainak megvalósításához. Ennek érdekében kezdték el az elmúlt évtizedben az orosz fegyveres erők átalakítását, melynek lényege és katonai biztonságunkra való hatása a következőkben foglalható össze:

- strukturális és szervezeti változásokat hajtottak végre, aminek következtében a geostratégiai legfontosabb irányokban egységes összhaderőnemi parancsnokságok alatt hadászati csoportosításokat hoztak létre¹⁹, amelyek békeállapot időszakában is feltöltött, alkalmazható katonai szervezetekkel rendelkeznek;
- viszonylagos hadászati-hadművelési önállóságuk birtokában képesek lehetnek a legfontosabb hadszíntereken, háborús térségekben – kihasználva a hadászati rendeltetésű erők műveleteinek eredményeit, együttműködésben a más hadszíntereken műveleteket végrehajtó erőkkel – a központi állami-katonai vezetés, illetve az elnök-főparancsnok által meghatározott feladatokat a békében is rendelkezésre álló erőkkel végrehajtani.

¹⁸ Voennaja doktrina Rosszijszkoj Federacii. <http://WWW.Sorf.gov.ru/documents/33.html>

Keir Giles: The Military Doctrine of the Russian Federation. NATO Defense College Research Review- February 2010

¹⁹ A geostratégiai legfontosabb irányokat négy katonai körzet fedi le: a Nyugati (európai és északi irány) Központi (közép-ázsiai irány), Déli (kaukázusi irány) és Keleti (távol-keleti, délkelet-ázsiai és csendes-óceáni irány) Katonai Körzetek.

Az orosz fegyveres erők haderőrendszere átalakulóban van. A jelenlegi állomány mintegy kétharmada hivatásos és szerződéses katona. A megfiatalított, korábban egységes állami iskolarendszerben képzett, zömében orosz nemzetiségű állomány a haderő mostani arculatának egyik legfontosabb mutatója, ami megkönnyítheti a korszerű technológia befogadását, a haderő professzionálissá válását.

Állami tervek alapján folyik a haderő átfegyverzése, ami maga után vonja a doktrínális, műveleti elvekben történő megújulást is, megteremtheti az orosz haderőben a paradigmaváltást. Az orosz haderő felkészítését-kiképzését nagy intenzitással folytatják nem csak harcászati, hanem hadászati-hadműveleti szinten is. Az orosz katonai szakirodalom egyre többet foglalkozik a hálózatközpontú és hatásalapú hadviselés témakörével, az új típusú szervezetek műveleteinek új elveivel.

Magyarország katonai biztonságának értékelésekor fontos tényezőként érdemes figyelembe venni az Oroszországi Föderáció katonai doktrínájában megfogalmazottakat, amelyben külső katonai veszélyként azt a törekvést nevezik meg, mely szerint az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének katonai potenciálját globális funkciókkal ruházzák fel, e funkciók pedig – szerintük – a nemzetközi jog normáinak megsértésében realizálódnak. Ugyanezen – külső – katonai veszély kategóriájába sorolják a NATO-tagállamok katonai infrastruktúrájának közelítését az Oroszországi Föderáció határaihoz a szervezet keleti irányú bővítésének útján.

Fentiek figyelembevételével, és látva az Oroszországi Föderáció katonapolitikájának alakulását a hidegháborút követő időszakban, valamint a 2012 végén bekövetkezett hadügyi vezetőváltások tükrében is, az állapítható meg, hogy az új struktúrájú, új szervezetű orosz haderő korszerűbb fegyverzettel és haditechnikával, új műveleti elvek és eljárások befogadásával a közeljövőben a korábbiaktól lényegesen eltérő minőséget érhet el. Az, hogy jelenleg a világban a NATO-val összevethető katonai erővel az Oroszországi Föderáció és szövetségesei rendelkeznek, egyértelműsítheti, hogy Oroszország és hadereje a Szövetség és hazánk számára katonai biztonsági kihívást jelenthet.

Magyarország katonai biztonságának elemzésekor érdemes igénybe venni a *geopolitika módszertanát*, illetve *fogalmi rendszerét*.²⁰

A hazánkat érhető katonai biztonsági kihívások különböző szintűek, különböző erősségűek lehetnek, és a nemzeti érdekek rendszerében különböző fontos érdekeket érinthetnek. A *létérdeket* érintő, súlyos katonai biztonsági kihívás az a szint, amikor a nemzet a megmaradás érdekében a végső kockázatig, a háború felvállalásáig is elmehet. Ebben az esetben, a létérdek védelmében hazánk a Szövetség tagjaként, a nemzet összes erőforrásait igénybe véve lenne kénytelen a megmaradásért, a túlélésért küzdeni.

A *különösen fontos érdeket* érintő kihívás a nemzet életbevágóan fontos érdekelttségét fenyegetné, amelyért nagy kockázatot kellene felvállalnunk, kivéve a nemzeti lét megkockáztatását. Ez esetben hazánk rövid ideig tartó, korlátozott célú intervenció elhárítására, vagy preventív katonai műveletek végrehajtására kényszerülhetne, nagy háború kockázata nélkül.

Hazánk *jelentős érdekét* érintő katonai biztonsági kihívás olyan fontos érdekelttséget érinthet, amelyre a nemzet súlyosabb kockázat nélkül vállalkozhat. Ilyen jelentős érdekünk volt a '90-es években a délszláv válság rendezése során a békekikényszerítő illetve béketámogató erők befogadása, valamint a békeépítő

²⁰ Kovács Jenő: Magyarország Katonai stratégiája. (komplex kutatási téma), II.R. Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások, Budapest, 1995. 58–73. o.

műveletekben való részvételünk. Ide sorolható a válságreakáló katonai műveletekben való részvételünk is, minthogy a válságok rendezéséhez, a válsággócok felszámolásához Magyarországnak fontos érdekei fűződnek.

Magyarország érdekeit a világban több olyan kihívás is érintheti, melyekre a reagálás nem igényel fegyveres kockázatvállalást. Ezek a helyzetek – mint például a természeti katasztrófák, a migráció, a civilizációs katasztrófák, az egészségügyi rendkívüli helyzetek – általában enyhíthetőek vagy kezelhetőek humanitárius segítségnyújtással és más nem fegyveres beavatkozással, akkor is, ha azt katonák hajtják végre.

A geopolitikai megközelítés segít abban, hogy eligazodjunk atekintetben is, hogy honnan, milyen súllyal, milyen céllal érhetnek bennünket – katonai biztonságunkat is érintő – kihívások. A geopolitika (neogeopolitika) értékrendjében hazánk nem az európai fő geopolitikai erővonalak mentén fekszik, vagyis nem az Atlanti-óceánhoz, illetve onnan a kontinens belsejébe mutató irányokban. Magyarország a Földközi-tenger térségeihez áll közelebb, de földrajzi helyzete és szövetségi tagsága miatt, az ország katonai védelme esetén e szerepe nem kizárólagos.

Abban az esetben, amennyiben Európában a geopolitikai súlypont eltolódik a Balkán, a Földközi-tenger illetve a Közel-Kelet vagy az észak-afrikai térség felé, úgy Magyarország az európai fő geopolitikai erővonal irányába kerülhet. Ebben a helyzetben hazánk fontos átvonulási érdekerület lehetne, de semmiképpen sem geopolitikai célsország.

Közvetlen geostratégiai helyzetünket vizsgálva abból lehet kiindulnunk, hogy hazánknak földrajzi fekvése – Kelet-Közép-Európa déli körzetében, a Kárpát-Balkán régió belül a Kárpát-medencében (az Alpok, Kárpátok, Dinári hegység által határolt Közép-Duna medencében) való elhelyezkedése – miatt tulajdoníthatunk fontos geopolitikai, geostratégiai jelentőséget. Hazánk e térség kulcsállama. Minthogy Magyarország a Kárpát-medence központi körzeteit foglalja el és csomópontja a medencén áthaladó kelet–nyugat és észak–dél (illetve ellenkező) irányú útvonalaknak, így földrajzi értelemben uralgó szerepét napjainkban is őrzi.

A Kárpát-medencében található államok, Magyarország szomszédjai a történelem során már nem egyszer kerültek szembe hazánkkal politikai feszültség, egyes esetekben fegyveres erőszak szintjén is. Nem tagadható, hogy a térségben, a Kárpát-medencében látenszen létezik egy magyar geopolitikai erővonal, amely feszültség esetén életre kelhet. Ez esetben, a magyar geopolitikai erővonal felerősödésével hazánk a célterület szerepébe is kerülhet.

A fegyveres erőszakkal, mint a katonai biztonsági kihívások legsúlyosabb formájával szemben a geopolitikai (neogeopolitikai) felfogás nem a katonai stratégiát, hanem a szélesebb értelemben vett *nagy stratégiát* (nemzeti stratégiát) állítja szembe. A nemzeti stratégián belül a katonai stratégia feladata azt, hogy tegye lehetővé a geopolitikai erővonal szükséges mérvű közömbösítését, az ország ütközőállami szerepének elkerülését.

Magyarország e célkitűzését azzal érheti el, hogy csatlakozott az észak-atlanti térben elhelyezkedő legerősebb erőcsoporthoz, a NATO-hoz, ugyanakkor katonai és nem katonai önerejére is támaszkodik. Ez utóbbi azért fontos, mert a katonai kihívások semlegesítése garanciáinak hitelét növeli, ha hazánk – geostratégiai adottságai, földrajzi fekvése folytán – önmaga katonai védelmében való jelentős részvételével a Szövetséget és a Szövetség tagjait is védelmezi, ami azonban csak a Szövetség alapokmányának 5. cikkelyében foglaltakkal együtt értelmezhető.

Geopolitikai értékelések szerint a belátható jövőben, amennyiben Magyarország (területe) nem kapcsolódik be az észak-atlanti fő geopolitikai erővonalba, úgy nem várható olyan súlyú katonai biztonsági kihívás, amely az ország létérdekét veszélyeztetné. Amennyiben viszont hazánk bekapcsolódna az európai fő geopolitikai erővonalba, az a nemzeti érdekeit is átfogalmazná, és a katonai biztonsági kihívások létérdekünket is veszélyeztethetnék. Ez esetben a nemzeti stratégia szintjén kellene meghozni a legfontosabb döntéseket, amelyek mindenekelőtt politikai jellegűek lehetnének. Olyan kérdések várnának eldöntésre, mint a meglévő szövetségi kötelezettségek megerősítése, az ország területének minden lehetséges erővel történő megtartása.

Maradva még a geopolitikai gondolkodás módszerénél, azt érdemes szem előtt tartanunk, hogy Magyarország – földrajzi helyzetéből adódóan – a NATO-ban kettős szerepet tölt be, mert:

- egyrészt a *NATO előretolt védelmi területe*, amennyiben egyes irányokban még mindig perem országgént illeszkedik a Szövetség rendszerébe és ebben a helyzetében fegyveres összeütközés esetén ütközőállammá is válhatna;
- másrészt a *NATO közbeeső hadműveleti területének* részét képezi, amennyiben a Szövetség a hazánktól keletre fekvő országok területeire is kiterjed, ami egyben fontos átvonulási érdekerület szerepét is jelenti.

A fentiekben leírt geostratégiai helyzetünkből adódik hazánk hadászati rendeltetésének lényege, amely a geopolitikai erővonalak mentén kialakulható összecsapások kivédése, a NATO védelmi erőinek befogadása, főerői felvonulásának, működési feltételeinek megteremtése, ezzel együtt a NATO hadműveleteiben való részvétel, valamint az ország belső stabilitásának, működésének biztosítása lehet.

*

Összegezve megállapítható, hogy *Magyarország katonai biztonságának elemzése és értékelése* átfogó megközelítést igényel. Katonai biztonságunkról alkotott nézetünk nem merülhet ki csupán abban, hogy jelenleg nem látható hagyományos támadás veszélye, hogy annak valószínűsége „csekély”, „elenyésző”.

A hazánkat érhető sokféle kihívás, amelyek (a kockázatok, veszélyek, fenyegetések szintjén) különböző szintűek és erősségűek lehetnek a világ bármely régiójából érkehetnek, mind a közvetlen geostratégiai környezetünkből, mind pedig távolabbi térségekből. A kihívások – különösen megjelenésükkor – általában nem katonai jellegűek, de később felerősödve, eszkalálódva katonai kihívásként is érhetnek bennünk.

Magyarország katonai biztonsága ugyanakkor nem választható el Európa, az észak-atlanti térség, a NATO, illetve az EU biztonságától. Itt érdemes emlékeztetni a Nemzeti Biztonsági Stratégiánkban megfogalmazott egyik fontos tézisre, miszerint a „... *globális és regionális szinten megvalósuló kölcsönös függőség következtében a Magyarországot közvetlenül érintő fenyegetések és kockázatok elválaszthatatlanok a szövetségi státuszunkból eredeztethető fenyegetésektől és kockázatoktól*”.²¹

Ez nagyon fontos megállapítás, minthogy azt tükrözi, hogy a Szövetség tagjaként egyrészt rendelkezünk katonai biztonsági garanciákkal, a kollektív védelem

²¹ Magyarország Nemzeti Biztonsági stratégiája. III. fejezet, 24. pont.

erejével, másrészt mindaz, ami a Szövetség, a többi tagország számára kihívás, veszély vagy fenyegetés, az Magyarországot is érinti.

A jövő háborúi katonai műveleteinek jellege

A jövő háborúinak keletkezését, bekövetkezésük valószínűségét, lezajlásuk formáit és módjait, általában jellegüket csak igen kis valószínűséggel lehet prognosztizálni. A jövőre, mintegy 15–20 évre vonatkozóan egy sor, ma még nem ismert tényezővel kell, kellene számolni. A jövő ma még nem ismert eseményeinek és helyzeteinek bekövetkezése lényegileg változtathatják meg a világban a geopolitikai helyzetet, aminek következtében katonai biztonsági fenyegetések jelenhetnek meg különböző térségekben.

A 21. században új típusú hadviselésre kell felkészülni. Századunk bekövetkező háborúi, fegyveres összeütközései, illetve a fizikai pusztítással nem járó más típusú támadó-védelmi háborúi már magukon fogják hordozni az új generációs hadviselés jegyeit.

A bekövetkező háborúk jellege több oldalról vizsgálható. Meghatározó lehet a politikai szándék és akarat a háborús célok eléréséért vívott küzdelemben. Elsősorban az, hogy mennyire határozott, kitartó és a küzdelem minden résztvevőjét magával ragadni képes-e a politika és annak képviselői, a vezető személyiségek, avagy megtörik a politikai akarat – és a résztvevő felek feladják céljaikat, azzal együtt a háborús küzdelmet.

A háború jellege visszatükröződik a háborút viselő állam lakosságának tudatában, annak nagyméretű veszteségeiből, az ellátottságából-ellátatlanságából, a háborús katasztrófahelyzetekből adódó állapotok, a fizikai és mentális túlfeszített igénybevételek okozta helyzetek elviselésében, összességében a háborús erőfeszítések és a küzdelem fel nem adásában, vagy – ellenkezőleg – a kifáradásban, a kiábrándultságban, a feladásban.

Jelen tanulmány elsősorban a jövő háborúinak *katonai műveleti jellegével* foglalkozik, mindenekelőtt (a modern háborúk ismérveit leginkább magukon hordozó) regionális háborúkkal. Külön gondolatsorral elemzem a (legvalószínűtlenebb) nagyméretű, összemérhető erővel és minden pusztító eszközrendszer alkalmazásával vívott háború feltételezhető jellemzőit és következményeit. Napjaink válságreagáló háborúinak jellemzőivel könyvtárnyi publikáció foglalkozik, ezért jelen tanulmányban csak érintem azokat.²²

Az elemzés kiindulópontjaként érdemes rögzítenünk azokat az ismérveket és műveleti elveket, amelyek jellemzőek lehetnek bármilyen típusú háborúra. Ezek a jellemzők, elvek közismertek, itt csak összegezem őket. A jövő háborúi feltételezhetően:

- összhaderőnemi hadjáratok, hadműveletek illetve harcászati műveletek sorai lesznek;
- kiterjednek minden földrajzi és nem földrajzi térre;
- szövetségi, illetve koalíciós műveletekből állnak majd;
- hálózatközpontú keretek között zajlanak és a felek (résztvevők) a hatásalapú megközelítésre törekednek a háborúk során.

²² Többek között: Szternák György: A válságreagáló műveletek elmélete és gyakorlata a 21. században. Egyetemi jegyzet. Budapest, 2004. ZMNE

Mindez a jövő háborúban új technológiák alkalmazását, új típusú szervezetek létrehozását és új műveleti fajták, formák, módok – összességében új doktrínális, műveleti elvek – elfogadását feltételezi.

Napjainkban hadelméletünk a következő műveleti elveket tartja fontosnak: a célkitűzés meghatározottságát, az erő kifejtés egységét, az együttműködést, a harcképesség fenntartásának, az erők összpontosításának, az erő kifejtés gazdaságosságának elveit, a rugalmasságot, a kezdeményezést, a manőverek széleskörű alkalmazásának, a morál fenntartásának, a meglepésnek, a biztonságnak és az egyszerűségnek az elveit.

A háborús műveleti elvek a hadtörténelemben az ókortól ismertek voltak, a háborúk során érvényesültek, ugyanakkor tartalmuk folyamatosan változó volt. A 21. század bekövetkező háborúira vonatkozóan azt érdemes figyelembe vennünk, hogy a fenti műveleti elvek, a mai tartalmukkal az elmúlt időszakok háborúinak tapasztalatai alapján alakultak ki. A jövő háborúban várhatóan változni fog tartalmuk és minden bizonnyal más műveleti elvek is elfogadásra kerülhetnek. Ebben a megközelítésben érdemes néhány gondolatot fűznünk a 21. század háborúiban várhatóan érvényesülő elvekhez. A jövő háborúit feltételezhetően – hasonlóan a korábbiakhoz – politikai érdekből, politikai célok kitűzésével indítják, illetve kényszerül azokban felvenni a küzdelmet a megtámadott fél.

A haderő bevetésének és alkalmazásának célját, a háborús műveletek befejezésének körülményeit, a végállapotot a politikai vezetés határozza meg. A politikai cél a háború folyamán változhat, ezért a katonai tervezésnek rugalmasnak kell lennie. A politikai (állami-szövetségi) vezetés által meghatározott végállapoton túl a katonai vezetés nem terjeszkedhet akkor sem, ha arra az általa vezetett, irányított haderő kapacitásai lehetőséget adnának. A katonai vezetés önállósodása, a politikai ellenőrzés alól történő kilépés beláthatatlan következményekkel járhat. Ugyanakkor rendkívül fontos, hogy a katonai vezetés ismerje a politikai irányítás minden taktikai lépését, valamint információi legyenek minden egyéb irányú – diplomáciai, gazdasági, humanitárius és más – műveletről, eseményről.

A háborús műveleti elvek jövőbeni érvényesülésének tartalmi kérdéseit itt nem vizsgálva azt feltételezhetjük, hogy a jövő háborúi jellegének változásai együtt járnak a háborús küzdelem elveinek változásaival. Ma nem látható, hogy a fentebb felsorolt műveleti elvek közül bármelyiket elvethetnénk, inkább az látszik valószínűnek, hogy új műveleti elvek is fontos szerepet kaphatnak a jövő háborús összeütközései során. Ilyen elv lehet például a katonai és nem katonai (humanitárius, egészségügyi, katasztrófa-elhárítási stb.) műveletek összehangolásának elve, vagy a korábbi háborúkban még nem értelmezett hálózatközpontúság, illetve a hatásalapú megközelítés elve.

A jövőben a hálózatközpontú hadviselés megváltoztatja a hadműveletek és harctevékenységek idő- és térbeli paramétereit, létrejön a „nem lineáris harcmező”, amely hadműveleti értelemben össze nem függő hadműveleti területeket, harcászati szinten harctevékenységi körzetet, harcteret jelent, amelyeken megvalósulhat – a lineáris harcászatban hosszú időig érvényesült koncepció helyett – az egyidejű, ötdimenziós (szárazföldi, tengeri, légi, kozmikus, információs) műveletek koncepciója.²³

A műveletek, illetve a harctevékenységek oly mértékben lehetnek összhaderőnemi, összefegyvernemi, hogy az harcászati szinten akár zászlóalj-

²³ Itt a „harcmező” fogalmát általános értelemben használjuk, nem pedig a „hadszintér” műveleti értelemben elfogadott földrajzi felosztása szerint.

század szintű harccsoportok bevetésekor is megnyilvánulhat. (Az afganisztáni ISAF-műveletekben a Task Force-ok formájában ez már valóság.)

Az erők és eszközök összpontosításának elve várhatóan módosul, a csapatok (erők) kiválasztott irányokban való összpontosítása helyett elsősorban a tűz- és pusztító eszközöket koncentrálják. Az ellenség pusztításának fő feladatát nem a földön a tűzérés alkalmazásával, illetve a gyalogság és a harckocsik nagy tömegeinek összecsapása során oldják meg, hanem alapvetően a légtérből, illetve a nagy pontosságú felderítő-csapásmérő, felderítő-tűzvezető komplexumok alkalmazásával, távoli tűzcsapások módszerével.

Tovább közelednek a csapatok (erők) műveleteinek módjai támadásban és védelemben. A jövőben a *támadó-védelmi tevékenységek* lényegét az összehangolt tűz- és rádióelektronikai, illetve cybercsapások fogják képezni. A tűzeszközök megnövekedett hatótávolsága és hatékonysága következtében, valamint a légi támadó eszközök pontos, hatékony alkalmazása miatt a földi csapatokat széttagolják és pontosítják a műveletek módjait is. A széttagolt harctéren, a hadművelleti területen tevékenykedő önálló hadművelleti, illetve harccsoportok egyik legfontosabb feladata az ellenség légi támadó eszközei elleni harc, illetve a csapások kivédése lesz.

A résztvevő katonai erők szervezetei változnak, szervezeti nagyságuk általában csökkenni fog, ugyanakkor művelleti önállóságuk, tűzerejük, manőverképességük nő. A haderők várhatóan már békeszervezetükben áttérnek hadászati-hadművelleti, illetve hadművelleti-harcászati formációkra.²⁴ (Ennek a legszemléletesebb példája az 1991-es és a 2003-as iraki invázió közötti különbség.)

A jövő hadműveleteiben részt vehetnek mind a reguláris erők, mind a specializált (például különleges művelleti) erők, mind pedig hibrid katonai formációk, magán katonai szervezetek és helyi ellenállók is.

A konvencionális szervezeteket *moduláris elvű manővererők* váltják fel, elsősorban a szárazföldi csapatoknál, de hasonló tendenciák érvényesülhetnek a többi haderőnemnél, önálló fegyvernemeknél is. A moduláris manővererők (harccsoportok) multinacionálisak is lehetnek, de a harccsoportokon belül várhatóan optimalizálják (maximálják) a nemzeti összetevők számát, minthogy a tapasztalatok szerint egy harccsoportban 2-3 nemzetnél több már ronthatja a hatékonyságot.

A jövő hadműveleteire, különösen hadművelleti mélységben, a *levegő-föld műveletek* lesznek jellemzőek, de harcászati mélységben is dominálni fognak a szárazföldi manővererőket (harccsoportokat) támogató harcászati repülőerők. Feltehetően harcászati mélységben is bevetésre kerülhetnek a hadászati illetve hadszíntéri légierő gépei, valamint a pilótánélküli repülőeszközök. A manővererők (harccsoportok), a deszantok, illetve a kikülönített erők földi-légi tűztámogatását várhatóan a nagy lőtávolságú (hatótávolságú), nagy pontosságú fegyverrendszerekkel, támadó (harc) helikopterekkel oldják majd meg. A mainál jóval kisebb szervezetű, de nagy pontosságú tüzelésre és gyors manőverezésre képes harckocsi- és tüzér-alegységek szerepe hangsúlyos marad.

A tanulmányban nem vállaltam fel a *légi hadviselés* formáiban várható változások teljes körű áttekintését, mindazonáltal szükségesnek látszik felhívnom a

²⁴ Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinél már áttértek a hadművelleti parancsnokság, illetve hadászati-hadművelleti parancsnokságok szervezésére, az Egyesült Államok haderejében célul tűzték ki az UA (unit of action) harci egység (dd.helyett); az UEX (unit of employment) a ho., hdt., HDS parancsnokság helyett és az UEY-típusú hadszíntér parancsnokság felállítását.

figyelmet arra a várható paradigmaváltásra, ami a jövőben érintheti a légierő feladatrendszerét, alkalmazásuk formáit.²⁵

A légi hadviselésben elkerülhetetlenül bekövetkező szemléletváltásnak, egyben a légi hadviselési formák bekövetkező átalakulásának több okát látjuk. Mindenekelőtt azt, hogy a jövő háborúi politikai céljaikban és tartalmukban – feltehetően – különbözni fognak a 20. század háborúitól, de a hidegháború befejezését követően lezajlott válságreagáló háborúktól is.

A jövőben leginkább a légi hadműveletek célkiválasztásának elveiben várhatók viták, illetve új elméletek kimunkálása sem zárható ki. Azt feltételezzük, hogy a John Warden által megfogalmazott „ötgyűrűs” modell²⁶ a jövőben nem lesz minden esetben alapszabály, de Philippe S. Meilinger elmélete²⁷ sem lehet a légierő alkalmazásának alapja.

Kétségtelen, hogy mindkét elméletben sok fontos megállapítást láthatunk, azonban figyelembe kell vennünk a következőket is. Először is azt a helyzetet, hogy a „nyugati”, elsősorban az amerikai légierő eltérő módon lett fejlesztve, mint az ún. „keleti”. Más típusú és fejlettségi szintű a technika, a fegyverzet, más doktrínális elvek érvényesülnek. (Nekünk a „keleti” légierők alkalmazásának formáit már csak légvédelmi-légoltalmi meggondolásokról adódóan is érdemes alaposan ismerni.)

Azt is látnunk kell, hogy a ballisztikus és nem ballisztikus rakétaeszközök fejlesztése, a feladatok végrehajtásában történő – várhatóan – nagyobb részvételük, de hasonlóan a pilótanélküli eszközök egyre hatékonyabb alkalmazásának, lehetősége is hatással lesz a légierő feladatrendszerére és alkalmazásának formáira.

A legutóbbi időszak helyi (válságreagáló) háborúiban megfigyelhettük, hogy hadászati rendeltetésű eszközöket alkalmaztak hadműveleti (esetenként hadműveleti-harcászati) céllal. (Az afganisztáni ISAF misszióban a Close Air Support [CAS] ennek a legjobb példája.) Azt is konstatálhattuk, hogy ezeknél a bevetéseknél a legkorszerűbb eszközökben is veszteséget szenvedtek a támadó erők. Kérdés, hogy ez a gyakorlat folytatódik-e vagy nem, és a különböző rendeltetésű, képességű repülőerők feladatrendszerében, a célkiválasztásnál, alkalmazási, bevetési doktrínájukat illetően az utóbbi idők gyakorlatához képest milyen változások következhetnek be?

²⁵ A légi hadviselés elfogadott formái: a légi szembenállási műveletek: a stratégiai légi műveletek, a felszíni erők elleni műveletek – azon belül a lefoglaló légitámadások, illetve a légi harctámogatás –, és a légi szállítási műveletek, valamint egyéb légi műveletek, mint a légi felderítés-megfigyelés, a kutató-mentő műveletek etc. etc. A szárazföldi műveletek szempontjából fontos különbséget tenni az általános légi támogatás (combat air support), illetve a közvetlen légi támogatás (close air support) között.

²⁶ John Warden: *Air Theory for the Twenty-first Century*. (<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/chp4.html>) (John Warden által elgondolt modell közepén a politikai-katonai vezetés helyezkedik el, ezt követik a gazdaság kulcsfontosságú területei, az infrastruktúra, a lakosság és végül a gyűrű szélén a haderő)

²⁷ P. Meilinger: *Airwar: Essays on its Theory and Practice*. (http://www.Airwar-Essays-Theory-Practice-Studies/dp_0714682667/ref=htt_at_ep_dtp_3) (P. Meilinger elméletét tíz állításban fogalmazta meg, melyek a következők:

- aki a levegőt uralja, az uralja a felszínt is;
- a légierő természeténél fogva stratégia haderőnem;
- légierő elsősorban támadó jellegű haderőnem;
- a légierő tevékenysége ciklikus;
- a légierő fizikai és mentális sokkot okoz az idődimenzió dominálásával;
- a légierő képes a háború minden szintjén egyidejű támadó műveleteket folytatni;
- a precíziós fegyverek alkalmazása feleslegessé teszi a tömeges bevetéseket;
- a légierőt centralizáltan kell irányítani;
- a légierő és a technológia integrált, szinergikus kapcsolatban van;
- a légierőbe nemcsak a katonai repülés, hanem a polgári repülés és a repülőgépipar is beletartozik).

A légierő hadászati célú alkalmazásáról – feltehetően – a jövőben is a politikai és a legfelsőbb katonai vezetés fog döntéseket hozni. A 21. században, figyelembe véve az informatikai-vezetési rendszerek magas fokú fejlettségi szintjét, egyben e rendszerek elemeinek nem csupán elektronikai, hanem fizikai sebezhetőségét; figyelembe véve a kritikus infrastruktúra más elemeinek rombolhatóságát és annak következményeit, valamint a gazdasági létesítmények és általában a civilizációs feltételek, a környezet – a korábbi időszakoknál lényegesen magasabb szintű – sérülékenységét illetve pusztíthatóságát, arra a következtetésre juthatunk, hogy a hadászati rendeltetésű légierő (távlatokban a támadó rendeltetésű légi-kozmosz erők) feladatrendszerében, a célkiválasztásban elsősorban a vezetés-irányítási rendszerek, a gazdaság és ipar létesítményei, az infrastruktúra – és nem a lakosság, feltehetően nem is az ellenséges haderő – fognak kiemelten szerepelni.

A hadászati-hadműveleti szintű légi hadviselési formákat illetően az összhaderőnemi gondolkodás azt mondhatja, hogy az ilyen szintű légi műveletek a jövő hatásalapú műveletei során az összhaderőnemi hadműveletek részeként fognak folyni, a légierő önálló műveletei kivételt fognak képezni. Hadműveleti-harcászati szinten a légierők feladatrendszerében prioritást kap az ellenséges erők, a haderők támogató rendszereinek bénítása, a haditevékenységek kezdetétől a katonai cél eléréséig. Elsődleges lesz a manővererők közvetlen légi támogatása, annál is inkább, mert a hadszíntéri, hadműveleti, de különösen a harcászati helyzet igen gyorsan változhat, ezért a feladatokat – az alkalmazási ciklusokat lerövidítve – azonnali reagálással kell meghatározni.

A szárazföldi erők elleni légi műveletek formáinál jelentős változások várhatók. A harcmező változásainak következtében a hadműveleti terület nem lesz olyan módon strukturálható, mint azt a közelmúltban feltételeztük. A jövő harcmezeje várhatóan nem lesz „lineáris”, ahol a feladatok, a harcoló manővererők, illetve a lefogandó-pusztítandó célok, célkörzetek már nem lesznek terepszakaszokhoz köthetőek.

A jelenleg értelmezett műveleti formákat illetően feltételezhető, hogy bár a jövőben a lehetőségekhez képest a tervezők törekednek majd az „előre megtervezett” légi lefogásra, mégis jellemző lesz a „nem előre megtervezett” bevetés, minthogy a hadműveleti-harcászati helyzet gyors változásából adódóan nem lesznek folyamatosan felderítési adatok az ellenségről. Így a mélységben elhelyezkedő erők elleni légi műveleteket például „fegyveres felderítés” műveleti forma alkalmazásával hatékonyabban lehet majd végrehajtani. Az ilyen típusú feladatoknál azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy csak a legkritikább esetekben képzelhető el az, hogy a célterületen csupán ellenséges erők lesznek majd.

A közvetlen légi támogatás során meg kell felelni a jövőben is az egyáltalán nem új, hármaskövetelménynek, ami az ellenség pusztítását, bénítását, a saját erők biztonságának megóvását, illetve a saját légi támadó eszközeink egyidejű védelmét jelenti a saját csapatok légvédelmi és más (tűzérési, lövészfegyver stb.) tűzétől. Minthogy a közvetlen légi támogatás tervezése, koordinációja és végrehajtása a műveletek egyik legbonyolultabb formája, ezért itt szükségesnek látszik néhány alapvető megállapítást tenni:

- *először:* ez a műveleti forma csak összhaderőnemi illetve összefegyvernemi kategóriaként értelmezhető, az összefegyvernemi parancsnok irányítása mellett;
- *másodszor:* a közvetlen légi támogatás harctámogatási forma, az összefegyvernemi harc, hadművelet része, nem „más haderőnem” által

történő támogatás, nem „segítő támogatás”, hanem a „saját” csapataink erői által, a hadműveleti parancsnok irányítása alatt végrehajtott műveleti forma, akkor is, ha a végrehajtó légi (repülő) eszközök más szövetséges, vagy koalíciós nemzet haderejétől lesznek kijelölve;

- *harmadszor*: a tűzkoordináció csak egységes, integrált műveleti irányítás keretei között, összefegyvernemi (összhaderőnemi) tűztervező és koordináló szervezet által képzelhető el.

Ami pedig a közvetlen légi támogatást végrehajtó repülőerők szervezeti hovatartozását illeti, itt is nyomatékositani érdemes, hogy a harci- (támadó-), valamint a szállító helikopterszervezetek hadműveleti alkalmazása időszakában, de már békében is, szervezetenként általában a szárazföldi erők állományába tartoznak. Kétségtelen, hogy ez több haderőben vita tárgya, az azonban fontos, hogy a harctámogatási (tűztámogatási) feladatok megtervezését, megszervezését, koordinált végrehajtását az összefegyvernemi (összhaderőnemi) törzsekben, egységes felfogásban kell megvalósítani.

Álláspontom szerint ideje volna véget vetni annak a helytelen gondolkodásnak, hadelméleti tévedésnek, hogy a szárazföldön végrehajtott katonai műveletek fő felelőssége, szinte kizárólagos letéteményese a szárazföldi haderőnem. Ma ez – és a jövőben még inkább – képtelenség. A szárazföldi, a tengeri (tengermelléki) műveletekben valamilyen formában, részarányal minden haderőnem, illetve katonai (és nem katonai), kormányzati és több nem kormányzati intézmény, szerveződés részt fog venni. A katonai műveleteket összhaderőnemi irányítással, vezetéssel, a nem katonai intézményrendszerekkel összehangoltan lehet csak végrehajtani.

A légi műveleteket érintő – elsősorban összhaderőnemi, összefegyvernemi megközelítésű – gondolatsort azzal zárjuk, hogy a légtér és a világűr a jövő háborúinak természetes közege lesz. A jövő katonai műveleteinek súlypontja várhatóan nem a szárazföldek, illetve a világtengerek felszínén lesz majd. Ami a szárazföldi manővererőket illeti, e vonatkozásban fontos volna az erők egy részét „felemelni” a földről, ahogyan azt már akár a második világháborúban, akár az elmúlt évtizedek helyi (válságreagáló) háborúiban láthattuk. A világ haderőiben napjainkban megfigyelhető ez a törekvés, fejlesztik, illetve állítják fel a légideszant, légi szállítású, légi mozgékonyaságú erőket.

A hadászati-hadműveleti kezdeményezés birtoklása, valamint fölény, illetve uralom a légi-kozmosz térben, fölény a földön és a tengereken, fölény az információs dimenzióban – döntő tényezői lesznek a háborús célok elérésének.

A jövő háborús műveleteiben elmosódnak majd a hadászati, a hadműveleti és a harcászati szintek közötti különbségek, gyakori lehet a harcászati erőkkel végrehajtott hadműveleti vagy éppen hadászati céllal, jelentőséggel végrehajtott küldetés.

Az össze nem függő harctéren, harctevékenységi körzetekben vívott harc, hadművelet jórészt a beépített területekre fókuszál majd, ugyanakkor a célok, objektumok védelme, illetve pusztítása, kikapcsolása során bonyolulttá válik a lakosság megóvása, kezelése, esetleges kitelepítése.

A szárazföldön harcoló manővererőknek a beépített területeken folytatott harcokban együtt kell működniük az ott tevékenykedő nem kormányzati és más – humanitárius és segítségnyújtási céllal érkezett – szervezetekkel azzal, hogy a tényleges segítségnyújtás ne adjon lehetőséget a helyi ellenállók műveleteihez. Mindemellett különösen harcászati szinten fontos lesz a civil-katonai együttműködés

azzal, hogy a harcoló katonáknak – akár saját területen, akár külhoni vagy missziós térségben – érzékenyeknek kell lenniük a civilizációs szokásokra, a lakosság hagyományaira, kultúrájára, vallására, azokat tiszteletben kell tartaniuk, továbbá a legitimitás és a hitelesség fenntartása érdekében be kell tartaniuk, be kell tartatni a hadijog előírásait és az általános erkölcsi normákat.

A jövő katonai műveleteiben – különösen beépített területeken – megnő a harctámogató, illetve harctámogató-kiszolgáló szervezetek szerepe, egyúttal veszélyeztetettsége is. A szállítási, konvojkísérési, járőr és kutató-mentő műveleteket harctevékenységi formaként kell a jövőben elfogadnunk, és ennek megfelelően szükséges a végrehajtó állományt felkészíteni. A harctámogató szakcsapatok közül – műveleti fontosságát figyelembe véve – itt kiemelhetjük a *műszaki erők* tevékenységét. A jövő műveleteiben elsődleges fontosságú lesz a járható irányok, műszaki létesítmények, műtárgyak, műszaki zárok és akadályok, aknák, aknazárok és aknamezők felderítése, utóbbiak, valamint a romok, torlaszok felszámolása; robbanó és nem robbanó műszaki zárok telepítése; az ellenőrző-áteresztő pontok létesítése, a műveleti területek mentesítése, és nem utolsósorban a tűzszerész tevékenység a csapatok műveleteinek biztonsága érdekében.

A jövő katonai műveletei a *tömegpusztító fegyverek* esetleges alkalmazásának (azzal való zsarolás) körülményei között folyhatnak, ezért erre a parancsnokságoknak és törzseknek illetve a csapatoknak fel kell készülniük. A műveleti terveknek tartalmazniuk kell a védelem, illetve a következmények felszámolásának rendjét, az alárendelt erőknek rendelkezniük kell mindazokkal az eszközökkel, felszerelésekkel, anyagokkal, amelyek begyakorlott alkalmazása biztosíthatja a túlélést, a háborús küzdelem folytatását.

A katonai műveletek végrehajtása során jellemző lesz az elektronikai harc, az elektromágneses, lézer- és irányítható, robotizált fegyverek és technikai eszközök alkalmazása.

A jövő harctevékenységeinek, hadműveleteinek felfokozott dinamizmusa és sokdimenziós volta, a kiterjedt távolságok fokozzák a logisztikai támogatás, a hadianyagokkal, különösen a hajtóanyaggal, lőszerrel, élelmiszerrel és vízzel történő ellátás fontosságát. Ez pedig azt követeli, hogy a hadászati-hadműveleti illetve harcászati szinteken az ellátási, szállítási, anyag- és eszközmanővereket a műveleti tervezés fontos elemeként, a küldetés alapfeltételeként kell kezelni.

A jövő háborújában – a korábbi háborúk során tapasztaltakat meghaladóan – felerősödhet a szembenálló felekben az a törekvés, hogy minden mértékben és módon bénítsák, gyengítsék az ellenséges ország háborús működését. A fegyveres erők ennek érdekében felderítő-diverziós illetve különleges műveleteket hajthatnak végre már a hadicselekmények megkezdése előtt, majd a „hagyományos” szárazföldi és tengeri műveleteik során fokozott mértékben alkalmazhatják a deszant- és deszant-roham erőiket.²⁸

A *kritikus infrastruktúra* sebezhetőségét, védhetőségének korlátozott voltát figyelembe véve az feltételezhető, hogy a diverziós és különleges erők, a deszantok alkalmazásának következtében a szembenálló felek kommunikációs központjai, a lakosság élelmiszer- és víz- illetve energia- (villamos energia, gáz, üzemanyag) ellátásának rendszerei működésükben korlátozva lehetnek, ami a legegyszerűbb civilizációs és életfeltételektől való megfosztást is jelentheti. Ezért a jövő katonai

²⁸ Kőszegvári Tibor: Az ellenség diverziós-felderítő tevékenysége és az ellene folytatandó harc elvi és gyakorlati problémái. Kandidátusi értekezés, 1971, NKE könyvtár
Turcsányi Károly–Hegedűs Ernő: A légideszantok fejlődése a második világháborútól napjainkig. Hadmérnök, VI. évfolyam, 1. szám, 2011 március

műveleteinek fontos feladata, elsődleges célja lesz az ellenség diverziós-felderítő és különleges műveleti erői, valamint a légi- és tengeri deszantjai elleni harc.

A jövő háborús küzdelmeiben várhatóan átalakulnak a műveleti, harctevékenységi fajták, formák és módok. A támadás, a védelem (harcászati szinten a halogató harc), mint műveleti, harctevékenységi fajták között több közös elem lesz. A háborús térségekben, hadszíntereken, illetve a hadműveleti körzetekben a támadó és védelmi műveletek összehangoltan, egyidejűleg, a nagy térben végrehajtott manőverek és csapások formájában, a különböző műveleti fajtákban hasonló harctevékenységi formák és módok komplex alkalmazásával fognak folyni.

Napjainkban hadelméleti kutatások, kísérletek és gyakorlatok folynak a katonai szervezetek, a műveletek, a vezetési rendszerek, a logisztikai támogató rendszerek és folyamatok optimalizálása, átalakítása, *transzformációja* érdekében. Feldolgozzák az új haditechnikai rendszerek alkalmazásával, az új szervezetekkel, az új vezetési szervek és rendszerek működésével kapcsolatos kísérletek tapasztalatait. Mindezek során figyelembe kell vennünk, hogy a legújabb és a jelenleg fejlesztés alatt álló haditechnikai eszközök, a legújabb fegyverzetek és felszerelések, informatikai és elektronikai rendszerek ténylegesen az utóbbi évtizedek válságreagáló, aszimmetrikus háborúiban, összemérhető hatékonyságú *ellentevékenységek nélkül* lettek kipróbálva, vagy még egyáltalán nem kerültek háborús alkalmazásra. Ezzel együtt a válságreagáló háborúk tapasztalatait rendkívül fontos feldolgozni és az új műveleti elvek, doktrínák kimunkálása során hasznosítani.

A kutatások, gyakorlatok tapasztalatait is figyelembe véve azt feltételezzük, hogy a jövőbeni, nem aszimmetrikus, összemérhető erők közötti háborúban várhatóan átalakulnak, vagy éppen kiiktatódnak azok a műveleti kategóriák, amelyek már két évszázada, a napóleoni háborúk óta keretet adtak a katonai műveletek tervezésének. Értelmét veszíthetik az olyan tervezési alapok, mint az előre kijelölt sávhatárok, fázisvonalak; olyan kategóriák, mint a hadműveleti felépítés, harcrend, minthogy ezek a műveletek során folyamatosan változhatnak. A hálózatközpontúság, a reális időben kapott információk és hozott döntések a helyzetet illetve a küldetést folyamatosan befolyásolják és szabályozzák majd. Valószínűsíthető, hogy a jövő katonai műveleteinek tervezésekor új kategóriák, ma még nem nevesíthető fogalmak érvényesülnek majd. Ilyenek lehetnek például a mögöttes területek ellenőrzésével, az ellenség ellenállási góccinak felszámolásával, a helyi lakosság katonai felügyeletével, a polgári közigazgatás katonai támogatásával kapcsolatos kategóriák és fogalmak.

A jövőben is számolnunk kell mind a modern, mind a posztmodern háborúkkal, de nem kizárt premodern háborúban való részvételünk sem. Ezek a háborútípusok – mind azt már korábban hangsúlyoztuk – együtt is megjelenhetnek adott háború időszakában, egymást nem zárják ki. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a jövő háborúiban résztvevő államok, akár a Szövetség tagjaként is, eltérő nemzeti érdekekkel, célokkal, valamint különböző gazdasági és katonai felkészültséggel rendelkezhetnek, ezért sem lehet a jövő háborúit illetően a háborús küzdelem jellegét illetően egységes kategóriákat feltételeznünk. A szövetségen belül is – bár szükségszerű a bizonyos szintű doktrínális egységesítés –, mégis különbözőek ma is, várhatóan a jövőben is eltérőek maradnak a hadviseléssel kapcsolat egyes nézetek, elvek, eljárások.

Mindez természetes, ugyanakkor a hadelméletnek és a gyakorlati tapasztalatok feldolgozásának arra is kell irányulnia, hogy ne csak napjaink válságreagáló háborúit illetően segítse a haderőt, hanem a jövő háborús műveleteire való felkészülésben is. Ezért fontos a hadelméleti elemzők azon törekvése, hogy

kísérleteket tesznek a jövő konfliktusainak, háborúinak prognosztizálására, jellegük, következményeik előrejelzésére. A hadelméletnek nyitottnak kell lennie a különböző nézetek befogadására.

Szükség van az útkeresésre, keresnünk kell a jövő háborús küzdelmeinek alapelveit, a műveletek fajtáit, formáit és módjait. Ezért nem szabad leszólni azokat a teóriákat, akár hipotetikus nézeteket, amelyek az utóbbi években publikációkban megjelentek a világban (és igen visszafogottan nálunk is). Egy dologra azonban – mindezek során – nagyon vigyázni kell. A prognosztikus nézetek nem tükrözhetik a gyakorlattól elszakadt spekulációkat, az érdekorientált torzítást és a folyamatok egyoldalú értékelését.

Katona-szakmailag feltételezem, hogy a jövő háborús műveletei nagy kiterjedésű földrajzi térségekben, szárazföldi, légi-kozmosz terekben, a világtengereken illetve a cybertérben, viszonylag korlátozott nagyságú műveleti erővel, nagy pontosságú csapások és határozott manőverek széleskörű alkalmazásával, a teljes műveleti mélységben és a mögöttes területeken egyidejűleg folynak majd.

*

A jövő háborúinak hadászati-hadműveleti illetve harcászati jellemzőit érintő gondolataimat azzal zárom, hogy itt csak néhány lényeges jellemzőt kíséreltem meg körvonalazni. Minderről a műveletek és harceljárások összetettsége miatt részletesebben kellene értekezni, de a tévedéseket, a tévutakat akkor sem tudnánk elkerülni. Tekintsük ezt a hadelméleti gondolkodás természetes velejárójának.

A kelet-közép-európai térséget a jövőben érhető háborúk jellege

A térségünket a jövőben érhető háborúk prognosztizálása a hadelméletnek az a fontos területe, amely megkísérli megfogalmazni, hogy a jövő háborúiban milyen műveleti fajtákkal, formákkal és módokkal lehet számolnunk, várhatóan milyen típusú haditechnikai, fegyverzeti és más eszközök alkalmazására kerülhet sor, milyen hadiszervezetekkel, milyen módon vehetik fel a küzdelmet a kelet-közép-európai országaink.

A jövő háborúinak feltételezhető jellegét célszerű figyelembe venni – más, fontos körülmény mellett – a legfontosabb védelmi alapidokumentumok és tervek kimunkálásakor ugyanúgy, mint a védelem- és haderőtervezés során, illetve a fejlesztések céljainak és fő irányainak meghatározásakor, nem utolsósorban a haderő felkészítése, kiképzése terén.

Az, hogy a jövő konfliktusairól, háborúiról a kutatóknak, illetve a gyakorlati szakembereknek, katonáknak, védelem-tervezőknek eltérő véleményük van ez teljesen természetes, és ha ez a hadelméleti vita a hadtudomány keretei között marad, úgy ezzel semmi baj nem lehet.

A jövő háborúiról kialakult többféle kép, gondolkodásmód közül itt szeretnék két szélsőséges irányzattal vitatkozni. Az egyik felfogás azt erősíti, hogy a hidegháború utáni időszak lezajlott háborúi, fegyveres konfliktusai nem cáfolták a fegyveres küzdelem fajtáiról, formáiról és módjairól korábban kialakult nézeteket, ennek megfelelően azok továbbra is érvényben maradnak, a jövő háborúiban is jellemzőek lesznek. Úgy vélik, hogy a fegyveres küzdelem térségünkben a jövőben is alapvetően a szárazföldi erők, a nehéz és közepes haditechnikai eszközök, harcjárművek és fegyverzeti rendszerek alkalmazásával fog folyni. Azt feltételezik, hogy térségünket elsősorban a közvetlen stratégiai környezetünkből érheti háborús kihívás, amit aztán az esetleges hadicselekmények kezdetét követően elsősorban a szárazföldi haderőnemi csapatok alkalmazásával, védelmi művelettel kell elhárítani.

Ez a gondolkodásmód a Szövetség erőinek reagálását – a küzdelem kezdetét követően – későbbre helyezi, ezzel együtt a nemzeti erőkkel szemben azt a követelményt támasztaná, hogy önálló védelmi műveletekben vegye fel a küzdelmet az esetleges agresszorral szemben. Minthogy azonban ehhez napjainkban a térség haderői általában és külön-külön sem rendelkeznek elegendő illetve szükséges képességekkel, így a fentebb körvonalazott gondolkodásmód képviselői a haderő hagyományos fejlesztésének irányvonalát erősítik, azon belül elsősorban a nehéz, részben közepes haditechnikai eszközrendszerek visszaállítását, összességében általában a haderő mennyiségi fejlesztésére tesznek javaslatot.

A másik – ellenkező előjelű – felfogás azt erősíti, hogy a térségünket, illetve hazánkat érhető katonai kihívás, hagyományos katonai fenyegetés, támadás valószínűsége igen csekély, elenyésző. Ez a felfogás – sajnálatos módon – már az elmúlt évtizedben prioritást kapott védelmi alapidokumentumainkban is. Ebből adódóan aztán (vagy éppen ezzel indokolva) a haderő fejlesztése, felkészítése során nem az ország fegyveres védelmére, hanem jellemzően a missziós feladatok végrehajtására helyezték a hangsúlyt. Ennek is megfelelően a fejlesztési-műveleti elgondolásokban elsőbbséget kapott az a gondolat, hogy az alacsony szintű fenyegetettség visszatartására elegendő a létszámában is jóval kisebb, könnyebb fegyverzetű haderő, a hagyományos kultúrájú, közepes és nehéz fegyverzetű fegyvernemek pedig feleslegessé válnak. Ennek a felfogásnak megfelelően kerültek

többségükben megszüntetésre a korszerű műveletekben, modern és posztmodern háborúkban is nélkülözhetetlen fegyvernemi csapatok.

Felmerült bennem a kérdés, hogy mi lehet a fentebb körvonalazott „túl hagyományos”, vagy éppen „túl modern” álláspontok mögött, honnan eredeztethetőek ezek a gondolatok? Feltehetően mindez azzal is magyarázható, hogy egyrészt a magyar hadelméletben, katonai gondolkodásunkban a rendszerváltozást, illetve a keleti katonai gondolkodástól való eltávolodást, valamint a NATO-hoz történt csatlakozásunkat követően *nem történt meg teljes mértékben a kultúraváltás*; másrészt katonai gondolkodásunkat ma még rendkívül befolyásolja, szinte „fogva tartja” az a hidegháború befejezése után uralkodóvá váló biztonságpolitikai felfogás, amely szerint a nagyobb katonai összeütközésnek nincs realitása, a katonai erő jelentősége a korábbi időkhöz képest jelentősen csökkent, a legfontosabb katonai feladat a belátható jövőben konfliktusok, válságok kezelésében való részvétel lehet.

A konvencionális gondolkodásmód tulajdonképpen érthető, hiszen a magyar hadelmélet évszázadokon át a kontinentális, európai hadászati iskola keretei között fejlődött, hosszú időn keresztül a porosz–német–osztrák, majd a porosz–orosz–szovjet hadtudomány elveit és gyakorlatát befogadva. Ez a korábban hazánkban is elfogadott uralkodó hadelméleti rendszer a háború fogalmi tartalmát illetően a szárazföldi hadviselésre épült, amely a mozgás-centrikus hadikultúra elveinek megfelelően a háború céljaként az ellenség teljes megsemmisítését, területének birtokbavételét határozta meg, a háborús műveletek elsődleges fajtájaként a támadást, alapvető hadiszervezetként a szárazföldi csapatokat preferálta.²⁹

Az elmúlt két évtizedben azt láttuk, hogy a mozgás-centrikus, a fegyveres fizikai pusztításon alapuló hadikultúra eszméit utolsóként a szovjet utódállamok, illetve a kelet-közép-európai államok haderői hordozták magukban,³⁰ de jól érzékelhetően még jelen van a mai katonai gondolkodásunkban is.

Úgy látom, hogy hadelméletünkre – teljes természetes módon – még igen erősen hatnak a hidegháború befejeződését követően kialakult konfliktusok, így az első öbölháború, vagy a délszláv válság első időszakának tapasztalatai is, amelyekről aztán lényegesen eltértek a későbbi válságreagáló háborúk jellemzői.

Ugyanígy hatással lehetnek mai gondolkodásunkra azok a tapasztalatok, amelyeket a NATO-tagságunk előtti katonai tervezésünk, illetve a haderő felkészítése-kiképzése során szerezhettünk, amikor a katonai védelmünket – magától értődő módon – a korábbi hadászati elveknek megfelelően terveztük. Minthogy azt gyakoroltuk, azt ismertük meg évtizedeken keresztül, terveink abban az időben a hagyományos, védelmi állásokra épülő, hadműveleti, illetve harcászati irányokat lezáró, az orosz-szovjet hadeljáráásokat tükröző ellencsapások és ellenlökések irreális koncepcióját tartalmazták, azokat gyakoroltattuk a haderő felkészítése során is.

Még két megjegyzés az ún. „hagyományos” gondolkodáshoz. Először is az, hogy látva kelet-közép-európai országaink haderőinek ma még meglévő, alapvetően szovjet-orosz eredetű fegyverzetét, haditechnikai felszereltségét, egyben tudomásul véve a védelmi költségvetés igen szűkös voltát (akkor is, ha nominál értékben már nem csökken), több igen jól felkészült katonai vezetőben időnként tért nyer az a gondolat, hogy ezek az eszközök még sokáig alkalmasak lehetnek a feladatok végrehajtására, amennyiben a harc-hadművelet formáiban és módjaiban

²⁹ Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrái. Doktori (PhD) értekezés, ZMNE, 2009.

³⁰ Kovács Jenő: Magyarország Katonai stratégiája. 1995, 17. o.

felkészültebbek vagyunk az esetleges szembenálló félnél. (Itt hivatkozhatnak akár az első arab–izraeli háborúkra, amikor az izraeli erők viszonylag elavult haditechnikai rendszerek alkalmazásával sikereket értek el.) Ebben a felfogásban sok érthető elem van, de ki kell ma már mondanunk, hogy valamikor el kell szakadnunk a keleti fegyverzeti-haditechnikai rendszerektől, és szakmai véleményem az, hogy ennek eljött az ideje. Ennek megfelelően, ma már azt kell látnunk – a korábbi védelmi elveket esetenként még ma is képviselő kollegákkal be kell láttatnunk –, hogy a jövő véderőinek a Szövetségben kompatibilisnek, majd interoperábilisnek kell lenni minden tekintetben, fegyverzetben, felszerelésben ugyanúgy, mint doktrínális elvekben. Ez nem mond ellent a nemzeti jellegnek, a nemzettudatú haderő építésének.

Ami a másik típusú felfogást – miszerint a katonai összeütközések térségünket és hazánkat igen kis valószínűséggel érhetik – illeti, azt gondolom, hogy ez is érthető, a közvélemény előtt igen pozitívan hangzó állítás. (Minthogy a kihívások, veszélyek, fenyegetések valószínűségét elenyészőnek vélik, így a haderő fejlesztését sem tartják kellő fontosságúnak. Ebből pedig egyenesen következik a védelmi költségvetés csökkenthetősége, az állami kiadások más, fontos területekre történő átcsoportosítása. Ez az állampolgárok számára igen szimpatikus is lehet.) Ezzel együtt nem gondolom, hogy a kutatók, szakértők részéről a kihívások „elenyésző” szintű prognosztizálása költségvetési megfontolásból adódna. Sokkal inkább a hidegháború utáni biztonságpolitikai felfogásból adódhat, mint azt már fentebb említettük is. A katonák-szakértők jó része az elmúlt két évtizedben békeművelési-válságreagáló feladatokban vett részt, ami egyébként haderőnk felkészítésének egyik legfontosabb hozadéka, ugyanakkor gondolkodásmódban lehet olyan hatással is, amely a „nagy háború”, a regionális háborúk bekövetkezhetőségét tagadná, hiszen a válságok – mint a példák mutatják – kezelhetőek, eszkalálódásuk visszafogható.

Ugyanitt jegyzem meg, hogy az elmúlt évtized néhány bemutató jellegű gyakorlatán (a „Bebetési Irány” gyakorlatok egy részén), amelyek ugyan igen hasznosak voltak a katonai állomány kiképzése, felkészítése terén, több esetben a valóságtól eltérő, nem életszerű és – a megjelent állami vezetőket is – megtévesztő helyzetekben mutattuk be a haderő aktuális felkészítettségét. Ez egyértelműen károsan hathatott a jövőt illetően gondolkodásunkra, hiszen nem életszerű hadművelési-harcászati helyzetbeállításokat láthattunk – tisztelet a kivételnek –, hanem ideális körülmények és feltételek melletti „nagygyűlölet feladat-végrehajtásokat”.

A háborúk pedig – függetlenül a bekövetkezésük csekély, elenyésző valószínűségétől –, amennyiben valósággá válnának, úgy a legkíméletlenebb módon zajlanának, a legnehezebb, legbonyolultabb feltételek és körülmények között. Ezért volna fontos választ találnunk a kelet-közép-európai hadelmélet napjaink talán legfontosabb kérdésére, arra, hogy miben áll, mi a tartalma és milyen jelleggel bírhat katonai védelmünk?

A hagyományos angolszász hadelméletnek megfelelő védelem azt feltételezi, hogy az állam (ok), a haderő (k), illetve a katonai szövetség vagy koalíció elegendő, sőt a szembenálló felet meghaladó erőforrásokkal rendelkezzen, gazdag infrastruktúrára támaszkodjon, a katonai képességek pedig tegyék lehetővé a szembenálló fél semlegesítését, pusztítását, illetve megállítását már a hadművelési szétbontakozás és a tartalékerők előrevonásának időszakában, majd pedig azok térnyerésének megakadályozását a védelmi terepszakaszokon. Ez a koncepció a hidegháború időszakában – bár több változáson is átesett – hatékonyan szolgálta az elrettentés stratégiáját, összességében küldetését sikeresen teljesítette. A kérdés

az, hogy ez a védelmi koncepció napjainkban követhető-e? Gondoljuk át, hogy milyen erők ellen, milyen doktrínális elvek szerint működő haderők esetleges alkalmazásával szemben tervezzük katonai védelmünket? Önálló nemzeti védelemben gondolkodjunk – akár időlegesen is –, vagy katonai védelmünk már a fenyegetettség időszakától kezdve szövetségi keretek között szerveződné?

A kérdés első felére adható választ keresve abból célszerű kiindulnunk, hogy ma a Szövetség közeli határai közelében nincsenek olyan szárazföldi haderő csoportosítások, mint voltak a keleti oldalon a hidegháború időszakában. Ilyen erőkkel, illetve mélységből előrevonható nagy hadműveleti szárazföldi kötelékekkel igen kis valószínűséggel kellene számolnunk. Katona-szakmailag azt meg tudjuk állapítani, hogy a Szövetségen kívüli katonai erők potenciálisan milyen képességekkel rendelkeznek, milyen erős, milyen jellegű lehet a katonai fenyegetettségünk. E tekintetben azt látom, hogy a Szövetségen kívüli katonai erők képességeket fejlesztenek ki abból a célból, hogy esetleges támadó katonai műveleteiket a műholdbázisú komplexumaik, illetve a légi támadó eszközeik, ballisztikus és nem ballisztikus rakétarendszereik alkalmazásával a kiválasztott célobjektumokra, információs rendszereinkre „lefejező” és „bénító” csapásokat mérjenek. Egyidejűleg és azt követően a legfontosabb állami, katonai és gazdasági kritikus infrastruktúrát légi szállítású (deszant) és különleges műveleti erőkkel megszállják, illetve blokkolják, majd a szárazföldi műveleti erők egyes irányokban történő alkalmazásával teljesítenék feladataikat, biztosítva a politikai cél elérését.

Az ilyen jellegű fenyegetettség meglepetésszerű kialakulását nem zárhatjuk ki, ugyanakkor a szárazföldi manővererők hadműveleti szétbontakozását, vagy átcsoportosításukat és előrevonásukat a szövetségi felderítő rendszereinknek – elsődleges feladatként – fel kell fedniük. Mindazonáltal hasonló forgatókönyv szerinti katonai műveletek bekövetkezése – a szárazföldi erők bevetése nélkül is – a Szövetségre, különösen a térségünkben elhelyezkedő tagállamokra nézve új típusú, a korábbiaktól alapvetően eltérő kihívást jelentene.

Azt feltételezem, hogy a Szövetséggel szemben kialakuló bármilyen fegyveres összeütközés jellege eltérne a hidegháború időszakának sztereotípiáitól, és a korábbi angolszász védelmi had eljárásoktól alapvetően eltérő védelmi műveleti módokat követelne meg tőlünk.

Tekintsük át, hogy milyen típusú háborúkat, fegyveres összeütközéseket feltételezünk a 21. század első felében. Nagyon minimális a valószínűsége, de nem zárhatjuk ki, hogy a Szövetséget, illetve térségünket fegyveres agresszió érhetné, ami akár nagyméretű, háborús szintéri háború részeként is bekövetkezhetne. A térség országainak földrajzi helyzetéből és geostratégiai jelentőségéből adódóan a szemben álló fél minden katonai és nem katonai eszközzel akadályozná az ellentevékenységek bevezetését. Légi műveletek végrehajtásával, a nagy pontosságú fegyverrendszerek, különleges műveleti- és deszant erők bevetésével, az információs hadviselés minden eszközével akadályozná a szövetséges erők térségbe történő hadászati átcsoportosítását, pusztítaná a létfontosságú objektumokat, az államigazgatási, kommunikációs és gazdasági kritikus infrastruktúrát. Az ellenség feltételezhetően arra törekedne, hogy szétzilálja állami és katonai vezetési rendszereinket, aktív információs tevékenységgel kikényszerítse politikai céljának elérését.

Egy ilyen háború nem feltétlen járna együtt sem a tömegpusztító fegyverek – akár korlátozott – alkalmazásával, sem a szárazföldi erők bevetésével, illetőleg a térség területeinek birtokbavételével. Hasonló forgatókönyv bekövetkezte esetén a

térség lakossága illetve gazdasága – a légi támadó eszközök csapásainak következtében – rendkívüli veszteséget szenvedne.

Függően attól, hogy a haditevékenységeket megelőzné-e veszélyeztetettségi időszak vagy sem, az ellentevékenységek jellege és hatékonysága különböző lehet. Hasonló, nagyméretű agresszió elhárításában a Szövetség elsődlegesen a magasabb készenlétű reagáló erővel, majd fokozatosan főerővel, mindenekelőtt az integrált rakétavédelmi és légvédelmi rendszere és légiereje, egyidejűleg az információs hadviselés minden elemének aktivizálásával tudna hatékonyan részt venni.

A nemzeti haderőink alkalmazása nem túrne halasztást, de limitált képességeiket figyelembe véve szükség volna – a szövetségi légvédelmi rendszer erői műveleteinek azonnali megkezdése mellett – a Szövetség más nemzeti erőinek az 5. cikkely szerinti alkalmazására.

Nem zárható ki ugyanakkor az sem, hogy egy regionális, vagy nagyméretű európai háború első időszakának hatásai, pusztításai olyan következménnyel is járhatnának, hogy a küzdő felek visszarettenének a háború további folytatásától.

Hasonló, igen kis valószínűséggel bekövetkező háború feltételezhető jellemzőit elemezve arra a következtetésre jutottam, hogy

- a térség országai a háborútól nem tudnák távol tartani magukat, országaink területe hadszínterré válna;
- országaink katonai védelmére önállóan – függetlenül a nemzeti haderőink nagyságától és harci erejétől – nem lennének képesek, a katonai védelem csak szövetségi együttműködésben lenne eredményes;
- a nemzeti haderők – részeikben vagy teljes állományukkal – szövetségi hadművelet irányítás mellett a haditevékenységek kezdetétől vennének részt a katonai védelemben, elsődlegesen az alábbi főbb feladatok végrehajtásában: szárazföldi agresszió esetén egyes irányok lezárásában és a határkörzetek védelmében; a mögöttes területen objektumok és a kritikus infrastruktúra védelmében; az ellenség deszant, diverziós- és különleges műveleti erői elleni harcban; fontos körzetek felügyeletében, valamint a háborús katasztrófák és pusztítások következményeinek felszámolásában országaink más védelmi erőivel együttműködésben.

A térségünkben bekövetkező helyi, illetve regionális háború, háborús konfliktus súlyos következményekkel járhatna, azonban a háború végkifejletét álláspontunk szerint a fegyveres összeütközésbe került országaink NATO tagsága határozná meg.

Hasonló háborús konfliktusban a haditevékenységek várhatóan az államhatár körzetében kezdődnének, szárazföldi erők alkalmazásával, az erők és eszközök korlátozott bevetésével. Minthogy a NATO-tagok légterének védelme a Szövetség egyesített légvédelmi rendszerében történne, az ellenség a légierő alkalmazását feltehetően csak egyes, különösen fontos feladatok érdekében tervezné. A harctevékenységek kezdeti szakasza különböző intenzitású lenne, a nemzetközi reagálások és más hatások függvényében, a határ-menti erő-demonstrálástól a heves összecsapásokig, határ-menti, határkörzeti hadműveletekig.

Az agresszor törekedne hadászati-hadműveleti céljainak minél korábbi teljesítésére, minthogy tudatában lenne annak, hogy NATO-tagországot támadott meg, a Szövetség reagálása elkerülhetetlen, de időben esetleg későbbre tehető. Ezért a védelmi csomópontokat megkerülve vagy blokkírozva, a leghatározottabban

előretörhetne azzal a céllal, hogy birtokba vegye azokat a körzeteket, objektumokat, terepszakaszokat, amelyeket a politikai vezetés számára meghatározott.

Az ellenség tevékenysége várhatóan nem nélkülözné a mögöttes területekre való behatolást, a különleges műveleti, deszant és diverziós, akár terrorisztikus cselekményeket sem. Nem zárható ki hasonló esetben a polgári lakosság elleni fellépés, a háború elfogadott normáinak megsértése, háborús bűncselekmények elkövetése sem. Az ilyen módon kialakuló harccselekményeknek már az eddigi konfliktusok és háborúk alatt is beigazolódott velejárója a tömeges menekültáradat, amelynek kezelésében fegyveres erőinknek elsődleges szerepe lenne.

A hasonló forgatókönyv szerint kialakult háborús konfliktusban a Szövetség fegyveres erőinek határozott ellentevékenységére van szükség annak érdekében, hogy a harccselekményeket a határkörzetekben lokalizálják, ennek sikertelensége esetén a betört ellenséget megállítsák, a legkritikusabb irányokban előretörését lelassítsák, a légi ellenség cselekvési szabadságát a szövetségi légierő maximálisan korlátozza, az általános légi fölény és a kritikus körzetekben a légi uralom megtartásával. Az így kialakuló helyzetben a Szövetség hadászati célja az időleges védelem lehet, tartalmát tekintve a külső fegyveres támadás visszatartása. Amennyiben ez nem járna sikerrel, akkor annak megállítása a határ mentén. Sikertelen határ menti harctevékenységek esetén a túlerejű ellenség pusztítása, támadásának lassítása, megállítása a mögöttes terepszakaszokon.

A harctevékenységi formák közül előtérbe kerülhet a halogató harc, illetve a vadász harc. Legkevesbé lenne hatékony a védelmi műveleteket a haditevékenységek kezdetén állóvédelemre alapozni. Átgondolandó lenne az ellenlökések felvállalása, amennyiben a védelmi harc, hadművelet túlerejű ellenséggel szemben folyik. Ilyen helyzetben célravezetőbb lehet a manővererőkkel végrehajtott késleltető tevékenységek sorozata, visszahagyott erőkkel az ellenség főerőinek, tartalékainak lekötése, majd kedvező hadműveleti terepszakaszokon a támadó erők megállítása.

Bármely tevékenységi forma feltételezi nemzeti erőink és a Szövetség beérkező erőinek gyors reagálását, tartalék erőink mobilizálását, feladataik haladéktalan megkezdését.

A nemzeti befogadó támogatás keretében biztosítani kell a kijelölt szövetséges erők beérkezését, a harctevékenységekbe való bekapcsolódásuk feltételeit a felderítési adatok átadásával, előrevonásuk, harcbavetésük támogatásával, igény esetén anyagi szükségleteik pótlásával. A műveletek vezetését a Szövetség katonai, politikai felügyeletével, egységes katonai vezetési rendszerben lehet csak eredményesen végrehajtani. Ennek érdekében a hadicselekmények kezdetekor a nemzeti haderők kijelölt erői hadműveleti irányításának jogköreit át kell adni a Szövetség által meghatározott parancsnokságnak. A nemzeti haderőknek biztosítaniuk kell az ország mögöttes területeinek átfogó katonai ellenőrzését, a kiemelten fontos objektumok katonai védelmét, az állami és felső katonai vezetés működési feltételeit. Részt kell venniük a háborús pusztítások következményeinek felszámolásában, az állami működőképesség fenntartásában.

A fentebb kifejtett gondolatokat figyelembe véve – álláspontom szerint – a kelet-közép-európai NATO-tagállamok haderői katonai védelemre történő felkészítésének kiindulási alapjaként az országainkat (a Szövetséget) érhető fegyveres konfliktust, háborút kell tekinteni.

A honi területen kívüli szövetséges hadműveletekben a NATO tagországok nemzeti katonai erőinek részei a kollektív védelmi erőfeszítések keretében vennének részt, a katonai műveletek jellegét a Szövetség elfogadott doktrínális elvei, eljárásai,

illetve a több-nemzeti, összhaderőnemi környezet határozná meg. Ez szükségessé teszi – már békeidőszakban – az interoperabilitás fogalmának újraértelmezését. Az egymással együttműködni képes parancsnokságokon, csapatokon és eszközrendszereken túl nagy jelentősége lesz a katonák közötti közvetlen kapcsolatoknak, az alkalmazási elvek azonos szintű ismeretének, értelmezésének és alkalmazásának. A kollektív védelmi műveletekben egységes hadművelési követelmények érvényesülnek. Ezért a gyengébb fejlettségi szinten álló haderők tekintetében már ma elfogadhatatlan az interoperabilitás fogalmának minimalista értelmezése. Ez a fajta felfogás nem elegendő a sikeres művelési hozzájáruláshoz, az információs fölényre, a gyors és precíziós alkalmazásra épülő műveletekhez.

A technológiai illetve hadművelési-harcászati fölény megtartása érdekében már békeidőben szükség lenne kellő hangsúlyt helyezni a technikai fejlesztések eredményeinek mielőbbi alkalmazására, mindenekelőtt a hálózatközpontú megközelítés befogadása érdekében.

A kollektív védelmi műveletek során – amennyiben azokra sor kerülne – mindig a legnehezebb, legsúlyosabb kimenetelű harctevékenységekre kell számítanunk. Ezért a kijelölt erők felkészítésének a valóságos harccselekményeket megközelítő körülmények között kell folynia, beleértve a harctámogatás, illetve harckiszolgáló-támogató feladatok begyakorlását is. A felszerelés, a fegyverzet, a technikai és hadianyagok szabványosítása, minőségben és hatékonyságban azonos szintre hozása a nemzeti erők több-nemzeti kötelékben történő alkalmazásának fontos feltétele. A kiküldött erők háborús körülmények közötti logisztikai ellátása, támogatása bonyolult és nehéz feladat, különösen abban az esetben, ha a hadművelési alkalmazás a honi bázisoktól távol esik, a megközelítés pedig – hadművelési vagy földrajzi okokból – akadályoztatott lehet. Ezért nem lehet túlértékelni a szövetséges haderőkkel békeidőszakban fenntartott kétoldalú kapcsolatokat, különös tekintettel az együttes gyakorlásokat, gyakorlatokat, mind hadművelési-harcászati, mind pedig logisztikai téren. Tudomásul kell vennünk, hogy a jövő katonai műveleteinek alapfeltétele lesz a békeidőszaki gyakorlásokon, gyakorlatokon már kipróbált együttes háborús művelési készség, a manővererők, illetve a harctámogató és harckiszolgáló-támogató szervezetek kompatibilitása és interoperabilitása.

*

Álláspontom szerint a 21. század első felében a kelet-közép-európai térséget bármilyen típusú fegyveres összeütközés, háború érheti, függetlenül annak alacsony, elenyésző szintű valószínűségétől. Mindebből adódóan azt az álláspontot képviselem, hogy sem a háborús szint alatti konfliktusokra, sem a válságreagáló háborúkra történő felkészülés nem lehet védelmi tervezésünk kiindulópontja. A nemzeti haderő szükséges képességei meghatározásának, illetve a haderő és a honvédelem fejlesztésének fő irányairól szóló döntések alapja a térségünket jövőben érhető háborús konfliktusokban, háborúban való részvételünk követelményrendszere lehet.

A kelet-közép-európai NATO-tagállamok haderőivel szembeni képesség-követelmények, haderőink fejlesztésének célszerű irányai

Ahhoz, hogy a kelet-közép-európai NATO-tagállamok haderői a jövőben meg tudjanak felelni a katonai kihívásoknak, illetve szövetségi keretek között részt tudjanak venni az esetleges fenyegetések visszatartásában és elhárításában, a szükséges katonai képességekkel rendelkezniük kell. Haderőinek a NATO szövetségi rendszerében nem szükséges (nem is lehetséges) felkészülniük a teljes potenciális feladatspektrumban alkalmazható valamennyi katonai képesség kialakítására.

Haderőink képességei azok a tényezők, amelyek meghatározzák, hogy a fegyveres összeütközések esetén milyen feladatrendszer tudnak megoldani. Az alapvető képességek közül kiemelkedik a visszatartás képessége és a harcképesség.

További főbb képességnek tekintem a nemzeti sajátosságokból adódó összehasonlítható (komparatív) képességeket, a szövetségi elvárásokból fakadó megfelelés képességét, valamint a mobilitás, a bevetethetőség, a hatékony harcba lépés képességét, a harci támogatás, a fenntarthatóság, a logisztikai ellátás képességét, valamint a csapatok és az infrastruktúra túlélőképességét nem utolsó sorban a vezetési, irányítási és információs rendszerek alkalmazhatóságát és védelmét.

A kelet-közép-európai NATO-tagállamok haderőinek szükséges összképességén a szövetségi keretek közötti műveleti alkalmazhatóságot értem, amely háborús körülmények között, a szövetségi közös védelem elvének megfelelően biztosítja a szövetségi és nemzeti érdekek védelmét.

A fentieknek megfelelően érdemes áttekinteni haderőink ma még több tekintetben hiányzó, de kialakításra váró képességeit. A tanulmány tárgyának figyelembevételével itt elsősorban a katonai védelem általunk legfontosabbnak tartott tényezőit befolyásoló képességeket emeltem ki.

A *visszatartás* a katonai erő alkalmazásának lehetőségén alapul. Alátámasztja a háború (konfliktus) elkerülését célzó politikai-diplomáciai erőfeszítéseket és megelőzheti a veszélyhelyzetek kialakulását, megakadályozhatja a már kialakult konfliktusveszély eszkalációját. A kelet-közép-európai tagállamok haderői részéről történő visszatartás nagyobb kihívásokkal szemben csak szövetségi keretek között értelmezhető, azaz országaink a NATO-tagságukból adódóan rendelkeznek a Szövetség visszatartó erejével.

A *vezetési és irányítási képesség* fogalomkörébe tartozó képességek (felderítő-képesség, híradó, informatikai, riasztási képesség, információs műveleti képesség) a haderők összképességének és alkalmazhatóságának fontos összetevői.

A *felderítő-képesség* fenntartása fontos feltétele és alapja a műveleti tervezésnek. A többirányú biztonsági kihívások megkövetelik a potenciális kockázatok felismerését és figyelemmel kísérését. Az információszerzésnek és elemzésnek túl kell mutatnia a fegyveres erőknél és tartalmaznia kell a szükséges politikai-gazdasági és más, az adott helyzetben fontos vonatkozásokat is. A felderítő-képességnek biztosítani kell, hogy megfelelő időben értékeléseket tudjunk adni az állami vezetés számára az országot (régión, Szövetséget) bármilyen formában veszélyeztető tényezőkről. A felderítő-képesség javítása érdekében a kelet-közép-európai haderőinkben halaszthatatlanná válik – különösen hadműveleti-harcászati szinteken – a technikai korszerűsítés, elsősorban a nagy pontosságú és nagy

hatótávolságú fegyverrendszerek felderítő szegmenseinek, valamint az automatizált, elektronikus felderítő rendszerek beszerzése és rendszerbe állítása.

A *vezetési-irányítási képesség* a fegyveres védelem időszakában az egyik legfontosabb feltétele a katonai műveletek részben önálló, részben szövetségi keretek közötti hatékony végrehajtásának.

A rendszerváltozást követő időszakban, a nemzeti szuverenitás visszaállítását követően haderőinkben önálló nemzeti katonai vezetési rendet alakítottunk ki. A magyar haderőben ebben az időszakban a Honvéd Vezérkar a rendkívüli állapot időszakában a Honvédelmi Tanács katonai törzseként is funkcionálva vezette volna a honvédség katonai védelmi műveleteit. A haderő csapatvezetési rendszere, híradó-informatikai és infrastrukturális vonatkozásban – az akkori időszak technikai szintjének megfelelően – még viszonylagos működőképességgel bírt. A honvédség parancsnoka és a vezérkar főnöke a Honvédelmi Tanács teljes jogú tagjaiként is részt vettek a katonai tervezésben, vezetésben, de igen erős igény érződött a tekintetben, hogy az esetleges harctevékenységek közvetlen irányításában a katonai legfelső vezetők direkt módon vegyenek részt. Lényegében azonban – minthogy külön műveleti parancsnokságot formálisan nem hoztunk létre – a haderő közvetlen műveleti vezetése az akkori honvédség parancsnokságából kikülönített és védett vezetési pontokra elvonult operatív csoportok, illetve a haderőnemi parancsnokok feladata lett volna. Napjainkban azt érzékeljük, hogy fenti vezetési igény, készítés a katonai felső vezetésben megmaradt, ami érthető és szükséges is, különösen a nemzeti haderő mobilizálásának időszakában, a hadicselekmények kezdetekor, illetve a mögöttes területek védelmi felügyelete érdekében, valamint minden olyan műveletnél, amely a polgári lakosság és a vagyoni értékek védelmének során a katonai erő igénybevételét feltételezi, kiemelten a háborús katasztrófák körülményeinek elhárítása során.

A kelet-közép-európai államok NATO-hoz való csatlakozását követően azonban a haderők háborús vezetési rendszere gyökeresen megváltozott. A Szövetség katonai vezetési rendszerének keretei között kell értelmeznünk a nemzeti haderők (részeik) műveleteinek irányítását és vezetését, ami adott védelmi helyzetben azt feltételezi, hogy *delegálni kell a hadműveleti irányítás jogkörét*.

A Szövetség katonai vezetési rendszere békeállapot időszakában felkészül a háborús működésre, de egyes elemeiben békében is teljes körűen funkcionál. A NATO integrált légvédelmi rendszerének békeállapotban történő működtetése a Szövetség egyik legfontosabb feladata.

A nemzeti haderőinkben a vezetési képesség fenntartása azt igényli, hogy haderőink – a különböző vezetési (parancsnoksági) szinteken – NATO-interoperábilisak legyenek.

Haderőink *készenlét-fokozásának* és *mobilizálásának képessége* a védelmi készenlétünk hitelességének alapja, amely biztosítja, hogy a katonai erő készen álljon a műveletek végrehajtására. A nemzeti haderők készenlét-fokozási rendszereinek igazodniuk kell az érvényben lévő Szövetségi doktrínákhoz.

A szervezetükben, létszámukban és feltöltöttségükben limitált nemzeti haderőink – különös tekintettel a missziós állomány távollétére – háborús feladataikat a haderők feltöltésével, kiegészítésével képesek végrehajtani. A mobilizációs képesség a feladatok megtervezésén, begyakorlásán, az állomány morálján, a polgári szervek együttműködési készségén, nem utolsósorban a szükséges anyagi készletek, technikai eszközök előkészítettségén és állapotán múlik.

A 21. század elején még szükség lesz haderőink személyi állományának tartalékosokkal történő – a korábbiaknál ugyan jóval kisebb arányban való –

kiegészítésére ugyanúgy, mint az állami és katonai tartalékok optimális szintű létrehozására és fenntartására, az ipari és más hadicélú kapacitások fenntartására is. Fontos mindezek folyamatos ellenőrzése, különös tekintettel a gazdaságpolitikai folyamatokra, mindenekelőtt az állami szektor részei privatizálásának következményeire.

A harcképesség, a fegyveres küzdelemre való alkalmazhatóság képességén belül általában az alábbi főbb elemeket értelmessük:

- *a harci elem*, amelynek összetevői a katona és a haditechnika felkészítése, a kiképzés, a készenlét és a logisztikai támogatás;
- *a morális elem*, amely a katonák harcra bírásának emberi tényezőit fogja át, magába foglalja a vezetés elveit és módszereit, a motivációt, valamint a katonákról való gondoskodást;
- *a fogalmi elem*, amely a katonai hatékonyságot eredményező elveket és folyamatokat foglalja magába, így a háború alapelveit, a hadászati koncepciókat és hadműveleti elveket, valamint a haderő fejlesztésének elveit és fő irányait.

A három komponens közül a harci elem az alapvető összetevő. A morális elem különösen fontos, és a korábbiaktól eltérő, politikai ideológiáktól mentes, de nemzeti megközelítést igényel, aminek mindenekelőtt haderőink parancsnoki állományának gondolkodásában kell tükröződnie.

Figyelemmel a Szövetségen kívüli katonai erők fejlesztésének fő irányaira, álláspontunk szerint haderőink jövőbeni harcképességének legfontosabb mutatói közül kiemelkedőek az alábbiak:

- *a harcászati-hadműveleti megállító képesség*, azon belül a földi-légi harccsoportok harcmegvívó képessége, amely a felderítő-, a tűz- és manőverező képességeken alapul;
- *az ellenséges repülőeszközök elleni védelem képessége* (légvédelmi, illetve rakétavédelmi képesség);
- *deszant és különleges műveleti (speciális) erők elleni harc képessége*;
- *a saját erők különleges műveleti képessége*;
- *az információs műveleti képesség*, különös tekintettel a cybervédelemre, illetve az ellenség információs műveleteinek megghiúsítására;
- *a logisztikai ellátó képesség*, amely biztosítja a manővererők folyamatos harcmegvívó képességét.

Haderőink jövőbeni képességei teljes spektrumukban önállóan várhatóan nem fejleszthetők ki, azokat a Szövetség együttes képességeinek figyelembevételével lehet értelmeznünk. Ugyanakkor a nemzeti képességeinket annak megfelelően kell fejlesztenünk, hogy háborús körülmények között, szövetségi keretekben fegyveres műveleti feladatainkat végre tudjuk hajtani, mindemellett képesek legyünk válságreakáló műveletekben, humanitárius segítségnyújtásban, illetve katasztrófák következményeinek felszámolásában való részvételre, valamint egyéb – nemzeti jogszabályokban meghatározott – feladatok végrehajtására is.

A fenti tézisek köztudottak, jelen tanulmányban is csak abból a célból rögzítettem azokat, mert nyomatékokat kívántam adni annak a meggyőződésnek, hogy a szükséges képességekkel haderőinknek rendelkezniük kell, hogy megfeleljenek a szövetségi, több-nemzeti (koalíciós), összhaderőnemi műveletek során jelentkező elvárásoknak.

A szükséges képességek elérése Magyarország, a magyar haderő részéről azt feltételezi, hogy a nemzeti védelem-, illetve haderőtervezés arra irányuljon, hogy a haderő szervezetileg illetve haditechnikai értelemben megújuljon és kiképzését, doktrínális felkészítését illetően is felzárkózzon a Szövetségi koncepciókban megfogalmazott elvárásokhoz.

Mindezek figyelembevételével fogalmazódott meg bennem a *nemzeti haderőnk jövőképe*, melynek főbb jellemzői:

- a harci erejében, a harcoló, harctámogató, és a harctámogató-kiszolgáló csapatainak mennyiségében, feltöltöttségében és kiképzettségében a jelenleginél erősebb;
- a Szövetség más nemzeti haderőivel interoperábilis;
- korszerű haditechnikai és fegyverzeti rendszerekkel felszerelt;
- a legújabb doktrínális tézisek elfogadásával és begyakoroltatásával felkészített;
- országhatáron belül és térségünkben – szövetségeseinkkel együttes, illetve honi területen szükség esetén önálló – háborús műveleti feladatra képes, amely
 - magas szintű nemzeti tudattal bíró, jól felkészített és ellátott személyi állománnyal rendelkezve;
 - a lakosság és az ország vezetésének bizalmát élvezve képes és kész alapfeladatát – a haza katonai védelmét – ellátni, mindemellett kész a Szövetség többi nemzetével, illetve több-nemzeti koalíciós erőkkel válságreagáló és békeműveletekben, valamint katasztrófa helyzetek esetén az ország lakosságának és vagyontárgyainak védelmében részt venni.

A Magyar Honvédség általános állapota ismert. A haderő belső helyzetét, összképességét mindinkább az az ellentmondás határozza meg, ami az elmúlt évtized végére alakult ki. Ennek lényege: azzal együtt, hogy rendelkezünk egy igen kiváló, különösen missziós feladatokra jól felkészített, ott tapasztalatokat szerzett tiszti és altiszti karral, nemkülönben egy tisztességgel szolgáló, szakmailag nemzetközileg is elismert szerződéses legénységi állománnyal, a honvédség működését nagy tapasztalattal segítő polgári személyzettel, mindemellett a honvédség anyagi-technikai-fegyverzeti helyzete, ellátottsága már az elmúlt években tarthatatlanná vált, az eszközök jó része elavult, kihordási idejének végéhez közeledik, vagy már túl is haladta azt. A haderő tartalékkészletei elfogytak, már a működési készletek is szűkössé váltak.

Ebben a helyzetben a honvédelmi-katonai vezetés – együtt az alárendeltekkel – azon dolgozik, hogy a honvédség működését a legnagyobb gondossággal és mindenre kiterjedő takarékoság érvényesítésével biztosítsa. Biztatónak látszik, hogy a honvédelmi költségvetés – nominál értékben – már tovább nem csökken, sőt 2013 évben emelkedés történt. Fontos azt a kormányzati döntés, miszerint 2016-tól a honvédelmi tárca költségvetési támogatottsága reálértékben évente nőni fog, mert ez komoly jelzése annak a felismerésnek, hogy a haderőt jelenlegi anyagi-technikai mélypontjáról ki kell mozdítani.

A haderő jelenlegi – vagy a közeljövőben elkerülhetetlenül bekövetkező – képességvesztésének megakadályozása, lassítása érdekében egyik járható útnak tartom az olyan típusú, valamennyi parlamenti párt által támogatott programcsomagok menedzselését, mint amit a repülőeszközök beszerzése céljából kezdeményezett a tárca 2013-ban.

Ahhoz azonban, hogy a fentebb bemutatott jövőkép valósággá váljon, olyan – álláspontom szerint mintegy 2030-ig végrehajtandó – haderő-fejlesztési állami program elfogadása szükséges, melynek során a honvédség haditechnikailag megújul, szervezetenként korszerűsödik és megerősödik, felkészítése és kiképzése a feladatrendszerének megfelelően átalakul.

Befejezés

A hidegháború befejezését követően a háborúk jellegéről és megvívásuk módjairól alkotott nézetek gyökeresen megváltoztak és napjainkban is átértékelődnek. Jelentősen csökkent a világméretű fegyveres összeütközés veszélye. Az észak-atlanti térségben a konvencionális fegyveres összeütközések kitörésének valószínűsége minimális, ugyanakkor teljességgel nem zárható ki.

A legutóbbi időszakban a biztonságpolitikai értékelések egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a nem hagyományos veszélyforrásoknak, az új típusú fenyegetéseknek, így – többek között – a cybereszközök alkalmazásának. Ezt elfogadva, ugyanakkor figyelembe véve a világban napjainkban rendszerben lévő hatalmas fegyverzeti és eszközpotenciált, valamint a haderők fejlesztésének és felkészítésének fő irányait, azt lehet megállapítani, hogy a biztonsági kihívások rendkívül sokrétűek, bonyolultak és magukba foglalják mind a hagyományos, mind a nem hagyományos, a magas szintű technológiák alkalmazásából adódó kockázatokat és az esetleges fenyegetéseket is.

Arra a kérdésre, hogy a jövő társadalmi mozgásai milyen fegyveres összeütközéseket indukálhatnak eddig sem tudtak és ma sem tudunk pontos és megbízható választ adni. Csupán megközelítő hipotéziseket tudunk felvázolni a jövő lehetséges háborúiról és megvívásuk módjairól, illetve a bevetésre tervezett fegyveres erőkről.

Az elmúlt két évtizedben helyi és regionális fegyveres összeütközések egész sora zajlott le a világban, egy részük ma is folyik. Ezek a háborúk megvívásuk módjaiban, a bevetett fegyveres erők összetételében és az alkalmazott technológia fejlettségi szintjében alapvetően eltértek a korábbi háború jellegétől, mutatóitól. A globalizáció és az informatikai forradalom hatására a korábbi helyi háborúk, fegyveres összeütközések jóval szélesebb értelmezést nyertek.

A legutóbbi időszakban végrehajtott cybertámadások, illetve a nem hagyományos fenyegetések megjelenése is azt igényli, arra készítet bennünket, hogy átértékeljük korábbi felfogásunkat a háború fogalmáról, tartalmáról, és elfogadjuk, hogy a háborúk lefolyhatnak fizikai pusztítást előidéző fegyverrendszerek alkalmazása nélkül is.

A katonai műveletek kategorizálásával kapcsolatos korábbi álláspontunkat is érdemes volna ismételtén átgondolnunk. Az már egyre nyilvánvalóbb, hogy a korábban „háborús szint alatti”, illetve „válságreagáló” katonai műveleteknek definiált fegyveres összeütközések a valóságban – katonai jellegükben, társadalmi, politikai értelemben, illetve a lakosság és a katonák tudatában is – háborúk.

Ahogy a válságreagáló háborúkat nem lehet a jövő háborúi prototípusának elfogadni, ugyanúgy nem lenne helyes a jövő háborúit kizárólag a technika, a szuper intelligens fegyverek, az információs hadviselés háborúinak elképzelni. Az államok jó része még sokáig nem fog a legújabb technológiákkal rendelkezni, a bekövetkező háborús összeütközésekben még sok haderő hagyományos fegyverrendszerekkel fog részt venni.

Magyarország katonai biztonságának elemzése és értékelése átfogó megközelítést igényel. Hazánkat sokféle, különböző szintű katonai biztonsági kihívás érheti mind a közvetlen geostratégiai környezetből, mind pedig a távolabbi térségekből. Miközben a szövetség tagjaként rendelkezünk katonai biztonsági garanciákkal, ugyanakkor mindaz, ami a Szövetség, a többi tagország számára kihívás, veszély vagy fenyegetés, az Magyarországot is érinti. Ezért a katonai

védelem műveleti tervezése során figyelembe kell venni a Szövetségen kívüli, a mi politikai alapelveinkkel szembehelyezkedő államok katonai potenciálját, katonapolitikai céljait.

A 21. században új típusú hadviselésre kell felkészülni. A jövő háborúit feltételezhetően összhaderőnemi műveletek jellemzik majd; kiterjednek minden földrajzi és nem földrajzi térre; szövetségi, illetve koalíciós műveletekből állnak majd; hálózatközpontú keretek között zajlanak majd és a felek a hatásalapú megközelítésre törekednek a háborúk során.

A jövő háborús műveletei nagy kiterjedésű földrajzi térségeken, szárazföldi, légi-koszmikus tereken, a világtengereken, illetve a cybertérben, viszonylag korlátozott nagyságú műveleti erővel, összhaderőnemi erőfeszítéssel, nagy pontosságú csapások és határozott manőverek széleskörű alkalmazásával, a teljes műveleti mélységben és a mögöttes területeken egyidejűleg folynak majd.

A kelet-közép-európai térséget érhető háborúk jellege várhatóan teljesen eltér a korábbi háborúk jellemzőitől. Teljességgel nem zárható ki, hogy térségünket a jövőben akár nagyméretű, háborús szintéri, akár regionális vagy lokális háború érheti, bármennyire csekély, vagy éppen elenyésző azok bekövetkezésének valószínűsége. Ezért – álláspontom szerint – a kelet-közép-európai NATO-tagállamok haderői katonai védelemre történő felkészítésének kiindulási alapjaként az országainkat (a Szövetséget) érhető háborút kell tekinteni.

Nemzeti haderőnk szükséges képességei meghatározásának, illetve a Magyar Honvédség és a honvédelem fejlesztésének fő irányairól szóló döntések *alapja* nem lehet más, mint a térségünket érhető háborús összeütközésekben való részvételünk követelményrendszere.

A kelet-közép-európai NATO-tagállamok haderői – azon belül nemzeti haderőnk – *szükséges összképességén* a szövetségi keretek közötti műveleti alkalmazhatóságot értem, amely háborús körülmények között, a szövetségi közös védelem elvének megfelelően biztosítja a szövetségi és nemzeti érdekek védelmét.

Minthogy a Magyar Honvédség – miközben kiválóan felkészült személyi állománnyal rendelkezik –, elavult haditechnikai és fegyverzeti állapotából adódóan csak korlátozottan képes fenti követelménynek megfelelni, ezért nemzeti haderő-fejlesztési állami program elfogadására van szükség, melynek során a honvédség haditechnikailag megújul, szervezetileg korszerűsödik és megerősödik, felkészítése és kiképzése a feladatrendszerének megfelelően átalakult.

Összegzésként és befejezésként hangsúlyozom, hogy

- a 21. században a háborús összeütközések különböző formáinak bekövetkezését nem lehet kizárni, bármilyen alacsony, vagy elenyésző szintű azok valószínűsége;

- a jövő új típusú katonai műveletei összhaderőnemi lesznek, szövetségi, illetve koalíciós műveletekből állnak majd, kiterjednek minden földrajzi és nem földrajzi térre, hálózatközpontú keretek között zajlanak és a felek törekednek a hatásalapú megközelítésre;

- a magyar haderő katonai védelemre történő felkészítése alapjaként az országot és a Szövetséget érhető háborús összeütközéseket kell tekinteni;

- hazánk a jövőben a háborús összeütközésekben a NATO tagjaként venne részt, ami kompatibilis doktrínális elveknek megfelelő felkészültséget, korszerű haditechnikai és fegyverzeti ellátottságot igényel.

Mindezekből adódóan – figyelembe véve haderőnk jelenlegi haditechnikai–fegyverzeti–anyag állapotát – azt a következtetést fogalmaztam meg, hogy nemzeti haderő-fejlesztési program elfogadására van szükség, melynek során a honvédség megújulhat és képessé válik a 21. Század katonai biztonsági kihívásainak megfelelni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az Észak-atlanti Szerződés Stratégiája Konceptiója Tagállamainak Védelméről és Biztonságáról (Aktív Szerepvállalás, Modern Védelem), Lisszabon, 2010
- Clausewitz: A háborúról. Budapest, 1961. Zrínyi Katonai Kiadó
- Deák János: Napjaink és a jövő háborúja. Hadtudomány, 2005/1. sz.
- Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrái. Doktori (PhD) értekezés, ZMNE, 2009.
- Haig Zsolt-Várhegyi István: Hadviselés az információs hadszíntéren. Budapest, 2005. Zrínyi Kiadó
- Hajma Lajos: A hadügy forradalmának fontosabb jellemzői. Hadtudomány, 1999/2. szám
- Jobbágy Zoltán: From Effects-based Operations to Effects-based Force, On Causality, Complex Adaptive System, and the Biology of War. (PhD-tézis) Leideni Egyetem
- John Warden: Air Theory for the Twenty-first Century. (<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/chp4.html>)
- Kovács Jenő: Magyarország Katonai stratégiája. (komplex kutatási téma) II., Budapest, 1995.
- Kovács László-Krasznai Csaba: Digitális Mohács. Nemzet és Biztonság, 2010/III. (1) 44–56. o.
- Kőszegvári Tibor: Hadviselés a 21. században. Hadtudomány, 1999/1. szám
- Magyarország Alaptörvénye
- Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája. Magyar Közlöny, 2012. évi 19. szám. 1378–1387. o.
- Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. Magyar Közlöny, 2012. évi 175. szám. 29705–29713. o.
- Martin van Creveld. The transformation of War. New York, 1991. The Free Press
- Michael Evans: Clausewitz's chameleon: Military Theory and the Future of War. Quadrant, No.11, Nov 2002, pp. 8-15. ISSN: 0033-5002
- P. Meilinger: Airwar: Essays on its Theory and Practice. (<http://www.Airwar-Essays-Theory-Practice-Studies/dp/0714682667/ref=httdtpep3>)
- Robert Cooper: Postmodern State and the World Order. Denism 2000 London ISBN 1841800104
- Sustaining US/Global Leadership: Priorities for 21ST Century Defense US Department of Defense, 5 January 2012, Defense Strategic Guidance
- Szternák György: A fegyveres erő feladatai, valamint fejlesztése közötti kapcsolat. [mht.en/hadtudomány\(2011\)elektronikus/2011_e_12.pdf](http://mht.en/hadtudomány(2011)elektronikus/2011_e_12.pdf)
- Szternák György: Gondolatok a hatásalapú- és hálózatközpontú műveletekről. Hadtudományi Szemle, 2008/9. évfolyam, 3. szám
- Tálas Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont. Nézőpontok – 2013/2
- Voennaja doktrina Rosszijoszkoj Federacii. <http://www.sorf.gov.ru/documents/33.html>

W. K. Clark: *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of the Conflict*.
New York, 2001; Public Affairs